

OVER DE OORLOG GESPROKEN...

Zoetermeer 1940-1945

Samenstellers:

Ronald Grootveld

Ton Vermeulen

Eerder verschenen in de Historische Reeks Zoetermeer:

1. De Oude Kerk te Zoetermeer (1987)
2. Gebundeld Verleden; Jubileumboek Historisch Genootschap Oud Soetermeer 1949-1989 (1989)

1e druk - april 1990

© 1990 Historisch Genootschap Oud Soetermeer

Zetwerk: Print 2000 - Zoetermeer

Lay-out en drukwerk: Drukkerij Ribberink - Zoetermeer

Papier: Riem + Honig - Zoetermeer; Rivoli houtvrij wit offsetpapier

Bindwerk: Boekbinderij van der Kaay / Coninck - Zoetermeer

INHOUDSOPGAVE

	blz.
VERANTWOORDING	5
AFKORTINGEN	6
TEN GELEIDE	7
DE MEIDAGEN	9
Consternatie	9
Luchtbeschermingsdienst	9
Toen was het menens	11
Noodhospitaal	13
Evacuees	15
Enorme brand	16
DUITSERS IN ZOETERMEER	17
1500 Duitsers op 5500 zielen	17
Het werk ging gewoon door	17
Vroedvrouw onder vuur	18
Russen en fietsendieven	19
Weer met lei en griffel	19
NAAR DUITSLAND	21
Die gingen gewoon	21
Een folder hoe je in het Duits moest biechten	22
VERZET	25
Marskramers van de vrijheid	25
Niet zomaar een aantal avonturiers	28
Op het nippertje	31
Ze waren altijd 's nachts op pad	32
Per ongeluk in het verzet?	32
Boodschappen voor Marie	33
Zwarte Han	34
Een jachthuis in Zevenhuizen	35
Ieder mens heeft recht op z'n vrijheid	36
Je kende je pappenheimers wel	39
DAGBOEK	41
Het leven ging gewoon door	41
VORDERINGEN	45
Ze hebben nooit alles kunnen weghalen	45

	blz.
SCHAARSTE	47
Overall haalden we hout vandaan	47
Mondjesmaat	48
Maak m'n koffertje maar klaar	50
De Hocus Pocusfabriek	51
Een gouden tientje voor een mud tarwe	52
Hongertochten	52
DE LAATSTE MAANDEN	55
Een goed vaderlander	55
Noodhospitaal II	56
Men dacht stellig dat hij dood was	58
De vijfde mei	59
De cake smaakte heerlijk	62
CHRONOLOGIE	63

De verzamelde Binnenlandse Strijdkrachten op het plein van de christelijke school in de Dorpsstraat.

VERANTWOORDING

Interviewers en bewerkers:

Hilje Wolfson

met medewerking van:

Ronald Grootveld

Niek Nieuwenhuijsen

Gloria Stuijt-Hardam

Ton Vermeulen

Linda Vrouwenfelder

Anne Wolfson

Geïnterviewden:

dhr. J. van Doornen

mevr. A. Groenewegen-Vollebregt

drs. E.J. van der Hagen

dhr. H. Klos

dhr. P. Lengkeek

dhr. N. Nieuwenhuijsen

dhr. J.C. Moers

dhr. M.H. Nieuwets

dhr. A.M. Ouwendijk

mevr. C. Ouwendijk - Houtzager

dhr. P.G. Roos

dhr. W. Sebel

drs. J. van der Spek

dhr. J. van der Tas

dhr. W. van der Tas

dhr. J.A. Vollebregt

mevr. M. Vollebregt-Zwetsloot

dhr. P. van Waaij

dhr. P. Wieriks (1982)

mevr. A. Wieriks-Windhorst

Leden van de Stichting Voormalig Verzet

Zoetermeer/Benthuzen (1985)

Bronnen:

Herinneringen van de heren J. van Doornen en A. Zaal

Verslag van de vergadering van de Commissie militaire onderscheidingen 22-2-1949

Gemeente-archief Zoetermeer

Literatuur:

Doornen, J. van., "Zoetermeer in oorlogstijd" in: Zoetermeer nr. 2 (1970).

Doornen, J. van., "De meidagen van 1940" in: Zoetermeer Stad nr.7-10 (1980).

"De kleine oorlog van Niek Nieuwenhuijsen", Herinneringen aan '43-'83; samengesteld ter gelegenheid van het veertigjarig huwelijk van Nicolaas Nieuwenhuijsen en Antje Boon (1983) 47-82.

Olivier, W., "Het plaatselijk verzet" in: Zoetermeer nr. 2 (1970).

Illustraties:

Tekeningen door dhr. B. Holsthuis, illustrator te Pijnacker; eerder verschenen in: Zoetermeer nr. 2 (1970) en uit: Bladergroen, Bezetting en bevrijding (Eindhoven 1945) foto's van J. Berends, A. Hoogland, H. Klos, P. G. Roos; De overige illustraties zijn afkomstig uit de collectie van het Historisch Genootschap Oud Soetermeer en het Gemeentearchief van Zoetermeer.

AFKORTINGEN

BT Bewakingstroepen, onderdeel van de BS
BS Binnenlandse Strijdkrachten
BVL Bijzondere Vrijwillige Landstorm
KP Knokploegen, onderdeel van LO
LBD Luchtbeschermingsdienst
LO Landelijke Organisatie voor hulp aan Onderduikers
OD Ordedienst
SG Strijdend Gedeelte, onderdeel van de BS

TEN GELEIDE

In de zomer van 1989 kreeg het bestuur van het Historisch Museum 't Oude Huis een verzoek van de Stichting Voormalig Verzet Zoetermeer/Benthuizen een tentoonstelling te organiseren over Zoetermeer en Benthuizen in de Tweede Wereldoorlog.

Eerst aarzelden we, omdat elk jaar al veel aandacht wordt gegeven aan 1940-'45 in de media en veel tentoonstellingen plaatsvinden. Wat kon nog voor nieuws toegevoegd worden?

Toen echter de eerste voorbereidingen achter de rug waren, bleek dat onze aanvankelijke scepsis misplaatst was: de oorlog leeft nog heel sterk onder de (oudere) Zoetermeerse bevolking. Allerlei mensen wilden bij het uitlenen van hun spullen nog eens hun mooie verhalen en hun leed kwijt.

Bovendien bleek, dat nog zeer veel materiaal thuis bij particulieren wordt bewaard. Velen meldden dat spontaan na oproepen in een aantal lokale kranten; anderen vertelden terloops bij toevallige ontmoetingen, dat ze nog 'iets' hadden. Dat iets bleek dan vaak zeer waardevol voor de tentoonstelling.

Over de oorlogsperiode is tot op heden heel weinig gepubliceerd. Slechts over het verzet is uitgebreid geschreven. Wie kent niet J. van der Zwan's 'De dag dat het manna viel; dramatisch gebeuren rond een jachthuis langs de rivier de Rotte in de laatste dagen van de tweede wereldoorlog' (Den Haag, J.N.Voorhoeve 1975). Over het dagelijks leven is echter weinig verschenen en dat aspect nu kwam telkens naar boven bij de gehouden interviews.

In januari kwamen we op het idee de interviews niet alleen voor de tentoonstelling te gebruiken, maar ook voor de toekomst vast te leggen in een boekje. Boekhandel/uitgeverij Ribberink was direct bereid de publikatie op zich te nemen.

We hebben naast de interviews, een aantal geschreven stukjes, memoires en een dagboek ook ruim gebruik gemaakt van eerdere publikaties in 'Zoetermeer' en 'Zoetermeer Stad' van W. Olivier en J. van Doornen. Bovendien is ook enig materiaal uit het gemeentearchief afkomstig.

De conservator van het museum, Hilje Wolfson, heeft ons werk enorm verlicht omdat zij reeds de belangrijkste stukken uit 25 uur aan interviews voor de tentoonstelling had geselecteerd.

Soms spreken de verhalen van de oudere Zoetermeesters elkaar wat tegen, maar dat is niet strijdig met onze bedoeling: "Over de oorlog gesproken" geeft hùn beeld weer van Zoetermeer in de Tweede Wereldoorlog.

Ronald Grootveld
Ton Vermeulen

A K T E V A N A A N S T E L L I N G

als

lid van het personeel van den luchtbeschermingsdienst.

De BURGEMEESTER van Z O E T E R M E E R

benoemt met ingang van heden tot:

lid van den W.A. I. U.

in de gemeente Zoetermeer:

J. van der Spek P.Jzn.

wonende Dorpsstraat no. 162

ZOETERMEER, 13 April 1940

De Burgemeester voornoemd,

J. van der Spek werd vlak voor de oorlog nog benoemd tot personeelslid van de Luchtbeschermingsdienst.

DE MEIDAGEN

Consternatie

De mobilisatie bracht in het beeld van Zoetermeer een geweldige verandering. In oktober 1939 werd een detachement van de genie op het dorp gelegerd. Dit was een verlichtingsafdeling, niet met grote zoeklichten maar met lampen waarvoor de stroom werd opgewekt door apparaten, waar met de hand aan werd gedraaid. De militairen waren allen van de lichten na 1914-'18 en hadden allemaal moeten loten of ze in dienst moesten of niet. Deze afdeling genie werd gelegerd in de gymnastiekzaal van Pro Patria, gelegen achter het Spaarbankgebouw aan de Dorpsstraat, het huidige Trefpunt. De manschappen sliepen in de zaal, de onderofficieren in de kamers van het Spaarbankgebouw. De officieren werden bij burgers ingekwartierd. De militaire keuken was in een oud schoolgebouw gelegen tegenover de spaarbank, nu Hayes meubels. Tot de genie behoorden ook wagens en paarden; de laatste werden gestald bij de heer A.G. Scheer naast de woning van de Hervormde predikant [Dorpsstraat 8]. Ook kwam op Zoetermeer nog een depot van zieke paarden.

Alle militairen behoorden tot het eerste legerkorps, dat achter de Hollandse Waterlinie lag. De genisten hadden een gemakkelijk leventje met weinig zware diensten en een enkele zware mars. Of ze ooit in die tijd met scherp geschoten hebben weet ik niet. Verlof krijgen was hun voornaamste zorg. Velen kregen contact met de burgers. Zelfs was een klein militair tehuis opgericht in een gebouw van de vroegere naai- en breischool. Voor ontwikkeling en ontspanning had de firma Brinkers aan de Vlamingstraat de zolder van een pakhuis ter beschikking gesteld, dat door een van de genisten met muurschilderingen was versierd. (J. van Doornen)

... Ik ging op 29 augustus 1939 met twee broers van mij vissen in de Weipoort. We beschikten in die tijd niet over een draagbare radio, zodat we bij thuiskomst pas vernamen dat de mobilisatie was afgeroepen. Dat gaf de nodige consternatie: vier broers, waarvan drie BVL'ers, moesten in dienst!

Broer Jaap (een BVL'er) moest een van de eerste dagen als gemeen soldaat naar het postkantoor en liep een luitenant tegen het lijf, die op luide toon de niet saluerende, nooit in dienst geweest zijnde Jaap vroeg: "zie je niets aan me?", waarop Jaap antwoordde: "ik kan je niet thuisbrengen". (P.G. Roos)

Luchtbeschermingsdienst

Door de steeds slechter wordende internationale toestand, werden ook maatregelen genomen voor de bescherming van de burgerbevolking. In de zomer van 1939 werd ik door burgemeester Vernède aangezocht om hoofd te worden van de Luchtbeschermingsdienst (LBD). Deze dienst was opgedeeld in Bewaking, Redding, Transport, Verpleging en Opruiming. De namen spreken voor zichzelf.

Voor de Verpleegafdeling zijn vele jonge vrouwen tijdens de mobilisatie opgeleid voor hulpverpleegster onder leiding van de wijkzuster van het Groene Kruis, alom bekend als zuster Vermeulen. De Reddingsploegen kregen EHBO-lessen van de artsen Palte en Steur.

Een van de opdrachten van de LBD was de voorbereiding tot eventuele levering van ledikanten, lakens, slopen en dergelijke voor inrichting van een hospitaal in een school te Leidschendam. Deze artikelen werden voorgevorderd bij winkeliers en burgers om ze bij nood op te kunnen halen.

De Luchtbeschermingsdienst had verschillende meldingsposten die nog telefoon mochten houden. De telefoon was toen nog niet automatisch: men moest eerst draaien om het postkantoor te krijgen en daar het nummer aanvragen. 's Avonds werden de meldingsposten daar aan elkaar verbonden, dus als ik draaide kreeg ik al die posten die zich daar meldden. Op een keer kwam ik met mijn vrouw op de fiets thuis en toen was er vlak bij ons huis, voor bakker Heemskerk op de hoek van de Vondelstraat, persoonsbewijzencontrole. In een auto zaten al enkele mensen die opgepakt waren. Toevallig hadden wij onze persoonsbewijzen niet bij ons maar aan een marechausee, die bij de controlerende moffen stond, heb ik gewezen dat ik er vlakbij woonde en dat ik hoofd van de LBD was en altijd buiten mocht. Hij liet ons toen gaan om de persoonsbewijzen te halen. Direkt daarop heb ik, het was na bezette tijd [sperrtijd], de meldingsposten gedraaid en die mensen, allemaal betrouwbaren, verteld dat er controle was. Even daarna was er in het dorp geen kip meer op straat, want zoiets werd meteen doorgegeven in de omgeving van die posten. (J. van Doornen)

Ook de gemobiliseerde soldaten vierden Sinterklaas.

Toen was het menens

De tiende mei vielen de Duitsers Nederland binnen. En wij in Zoetermeer maar denken: "We zullen wel neutraal blijven net als in 1914-'18 en ... we zitten achter de Waterlinie". Maar de wacht in de toren van de Oude Kerk rapporteerde overvliegende vliegtuigen, die boven Ypenburg parachutisten afworpen. Toen de vliegtuigen ook nog schoten, begreep men dat het menens was.

Vanaf een uur of vier in de morgen was ik vervolgens in de weer met de LBD. Ik fietste in de Dorpsstraat, toen een boerenkar aankwam met daarop een man in uniform met een verbonden hoofd. Ik sprak de gewonde man aan en ... hij antwoordde in het Duits; wist ik wat een Duits luchtmachtuniform was. Boven de Voorweg was zijn vliegtuig door de luchtafweer geraakt, hij had met zijn parachute moeten springen en was gewond geraakt

toen hij met zijn hoofd op een kippenhok terecht kwam. Hem vragend of hij nog een wapen had, antwoordde hij: "schon angegeben". Wat bleek later: de rijksveldwachter Van Rij was er reeds op af gegaan en had hem zekerheidshalve maar vast zijn wapen afgenomen. Zo kon ik aan kapitein Van Loon van de genie de eerste Duitse krijgsgevangene brengen.

In de Katwijkse Buurt bij Pijnacker was nog een toestel naar beneden gekomen. Daar gingen de genisten op af en namen de inzittenden gevangen. Ondertussen probeerden transportvliegtuigen op de rijksweg te landen. Maar dat ging niet, omdat een aantal dagen eerder rioolbuizen overeind op de brede weg waren neergezet. Toch wisten een aantal vliegtuigen te landen, bijvoorbeeld in de weilanden. De militairen van de genie met enkel hun karabijnen van het model 1895 kwamen tegenover een tegenstander te staan met veel zwaardere wapens als mitrailleurs en mortieren. Met hulp van enkele huzaren-wielrijders - hoewel niet meer op paarden - wel met sporen- wisten ze de circa 40 geïsoleerde Duitsers te overmeesteren. De buit uit de vliegtuigen was groot. Een soldaat wist zelfs een hem vreemde mitrailleur vuurklaar te maken. (J. van Doornen)

... Je ging naar de vliegtuigen staan kijken. Je was je nergens van bewust, dat het zo gevaarlijk was ... Wat uiteindelijk bakker Van Vliet en ik pas na de oorlog gehoord hebben: achter waar nu Van Onderen zit, toen het cafe van Toon van Fraassen, was iets ingeslagen. Toon ging na die vijf dagen bierflesjes halen en ontdekte dat door het dak van het schuurtje en door de bierflesjes heen een granaat de grond was ingegaan. Die was niet ontploft. Ze hebben hem later onschadelijk gemaakt en in de oorlog stond die bij Toon Fraassen op de bierpomp.

De neergestorte Junker in de Katwijkse Buurt.

D'r zijn nog eens vier soep komen eten bij ons in de keuken op Tweede Pinksterdag... Dat waren Nederlandse soldaten, die kwamen van Haarlem die kant uit; die kerels die zagen er uit, die hebben zich eerst gewassen en gedaan en toen hebben ze soep zitten eten en toen zijn ze weer weggegaan. Ik kan me nog herinneren, er kwam een ordonnans op de motorfiets en die zette die op het Dorp neer vlak naast me waar nou Kraal is. En hij staat eventjes tegen de muur aan en stond zo te slapen; vreselijk ... zo moe. (J. Vollebregt en M. Vollebregt-Zwetsloot)

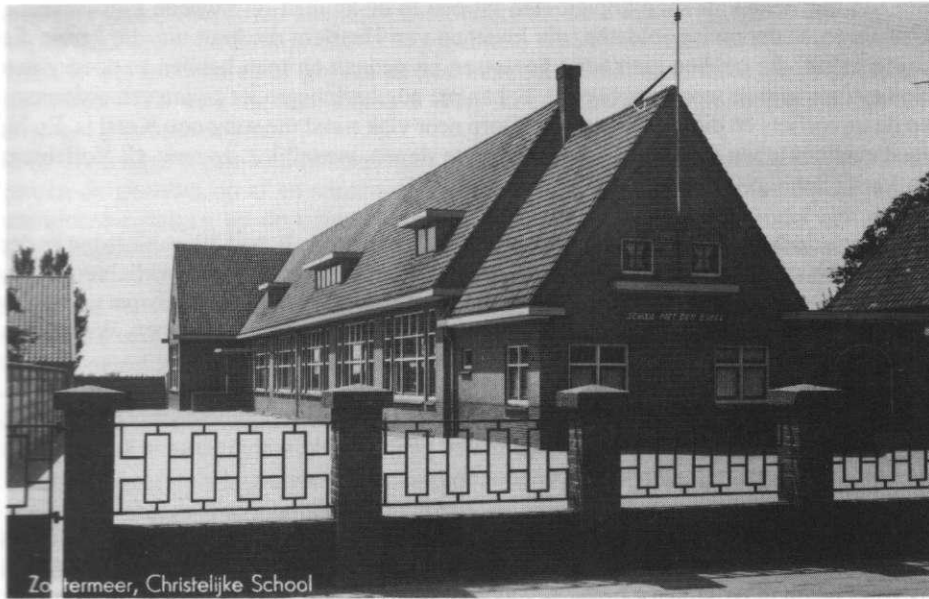
... Tijdens de oorlog in 1940 was ik gelegerd in Zoetermeer. Ik had 10 artilleristen onder mijn bevel, die tot taak hadden zorg te dragen voor het vervoer der zoeklichten. In de morgen van 10 mei gelukte het ons al spoedig een Duits officier-vlieger, die met parachute naar beneden was gekomen en waarbij hij een been brak, gevangen te nemen. We hadden toen nog geen patronen.

We hadden geen leiding van officieren, het initiatief was geheel aan de onderofficieren. Met onze karabijnen alleen konden we weinig doen. De Duitsers schoten met mitrailleurs over het terrein, zodat we verschillende malen genooddaakt waren terug te kruipen naar de dijk. (dpl. wachtmeester Van Spaendonck)

... We zagen die vliegtuigen naar beneden vallen - toen was het menens. Een aangeschoten Duitser kwam in het land terecht. We hadden de koeien vastgezet en toen zagen we 'm hangen: zo op de grond en z'n oog was bezeerd. Hij haalde verband uit z'n broek, of we hem wilden verbinden? Het was eigenlijk een hele geschikte kerel. Er was er nog een, die was een eind verder op de Voorweg op het kippenhok terecht gekomen. Hij had allebei zijn benen gebroken maar zat met z'n revolver in z'n handen. Toen was er nog een soldaat die zei: "Had 'm met een blok de hersens ingeslagen!" Ik zeg: "Nou ho, het zijn ook mensen." (A. Groenewegen-Vollebregt)

Noodhospitaal

Bij de gevechten vielen gewonden. Allereerst werden ze naar het Spaarbankgebouw overgebracht. Later die ochtend liet de burgemeester de LBD goederen vorderen en een noodhospitaal in de christelijke school aan de Dorpsstraat inrichten. Daar was tenminste alles gelijkvloers. In een ommezien waren lokalen ontruimd en ledikanten opgezet. De opgeleide hulpverpleegsters onder leiding van zuster Vermeulen en mevrouw Brussee - die vroeger ook verpleegster was geweest - toverden in een ommezien de lokalen om tot ziekenzaaltjes. Al snel konden de gewonden naar dit noodhospitaal overgebracht worden. Dokter Palte verpleegde die hele lange dag de circa 20 mensen op de Hollandse en Duitse ziekenzaal. 's Avonds laat zouden dokter Palte en ik samen naar huis gaan, toen een gewonde soldaat werd binnengebracht met een militair voertuig. In deze wagen had die soldaat zijn geweer met opgezette bajonet in de cabine laten staan. Dat geweer was omgevallen en de bajonet had zo ongeveer zijn bovenlip door midden gesneden. Dokter Palte was doodop, maar die man moest geholpen worden en wat toen gebeurde vergeet ik nooit. Ik ben op een tafel gaan zitten met het hoofd van die soldaat tussen mijn knieën en de dokter heeft zonder verdoving de lip met een kromme naald dichtgenaaid. Een der

Zoetermeer, Christelijke School

De christelijke school in de Dorpsstraat, waar het noodhospitaal werd ingericht.

zusters gaf hem daarna een kop koffie, die met moeite en een heel scheve mond werd opgeslurpt. Daarna kreeg hij een slaapplek. Toen ik de volgende ochtend vroeg hoe het met hem ging, kreeg ik te horen dat hij 's morgens vroeg al gevlogen was. Hij wilde naar zijn onderdeel in Zeist om te helpen en was liftend vertrokken.

Die dag kwam ook een bericht uit Leidschendam, dat goederen nodig waren voor het noodhospitaal daar. Na inzameling vertrok een bestelwagen met in de cabine veldwachter Van Rij met een geladen karabijn tussen de knieën. Achterin lagen ook blankhouten ledikanten, die de firma Kraal in korte tijd had gemaakt.

De vliegtuigen kwamen in golven met grote pauzes, want de Duitsers hadden geen vliegvelden kunnen veroveren. In die periode werd het nodige gedaan voor bescherming en verdediging. De Opruimploegen van de LBD barricadeerden de ramen van een lokaal van het noodhospitaal met zware balken en spoorbielzen om een veilige behandelkamer te hebben. Hetzelfde werd gedaan met de ingang van het benedenkantoor van het huis op de hoek van de Delftsewallen en de Dorpsstraat, waarin het wachtlokaal van de torenwacht was ondergebracht. In het huis van de heer Scheer, dat uitkeek op de Dorpsstraat, werd een mitrailleur opgesteld. Verder overal wachtposten uitgezet, want er liepen steeds meer geruchten over rondzwervende Duitsers afkomstig van neergeschoten vliegtuigen. Ook werden alle bekende NSB'ers opgepakt.

Het hospitaal is een paar weken in gebruik gebleven. Donderdag na de capitulatie kwamen de Duitsers Zoetermeer binnen met een grote colonne lichte pantservoertuigen en

werden alle wapens en uitrusting van de Hollanders als krijgsbuit ingenomen. Maar de inboedel van het noodhospitaal bleef gespaard. Samen met de militaire arts verklaarde ik plechtig, dat dit een noodhospitaal was van de LBD, een burgerhospitaal dus.

De gevangenen Duitsers werden per bus afgevoerd, ik meen op Eerste Pinksterdag. Voor het vertrek sprak ik met een van die jongens, die vroeg waar de Engelse soldaten nou zaten. Hen was gezegd, dat de Engelsen via ons land een aanval op Duitsland uitvoerden. Deze gevangenen zijn naar IJmuiden afgevoerd en schijnen nog naar Engeland te zijn verscheept. (J. van Doornen)

Evacuees

De zaterdag voor Pinksteren (11 mei) kwam een trein met evacuees uit de omgeving van de Grebbelinie. De opvang was voorbereid door een speciale commissie, die de nodige lijsten met adressen had. Deze mensen waren veelal zeer ontdaan door hun plotselinge vertrek uit hun huizen en omgeving en de trein had -wonder boven wonder- de beschietingen uit de lucht doorstaan. De mensen werden opgevangen in een loods van Nutricia, die dicht bij het station stond. Daar vond de indeling plaats, maar dat vlotte niet erg: niet iedereen was ingesteld op onverwachte logees. Toch was iedereen in de loop van de avond ondergebracht. (J. van Doornen)

J. KOK - MOLENWEG - ZOETERMEER-ZEGWAART

AUTOGARAGE - STALLING EN REPARATIE-INRICHTING
ONDERNEMER AUTOBUSDIENST ZOETERMEER-DEN HAAG
SPECIALE GELEGENHEID TOT HET HUREN VAN LUXE AUTOCARS VOOR TOCHTEN, BRUILOFTEN ENZ.

POSTREKENING 142727.

TELEFOON 53.

ZOETERMEER-ZEGWAART, 31 Mei 1940

MAANDNOTA VOOR Het Gemeentebestuur

FOL. te Rhenen.

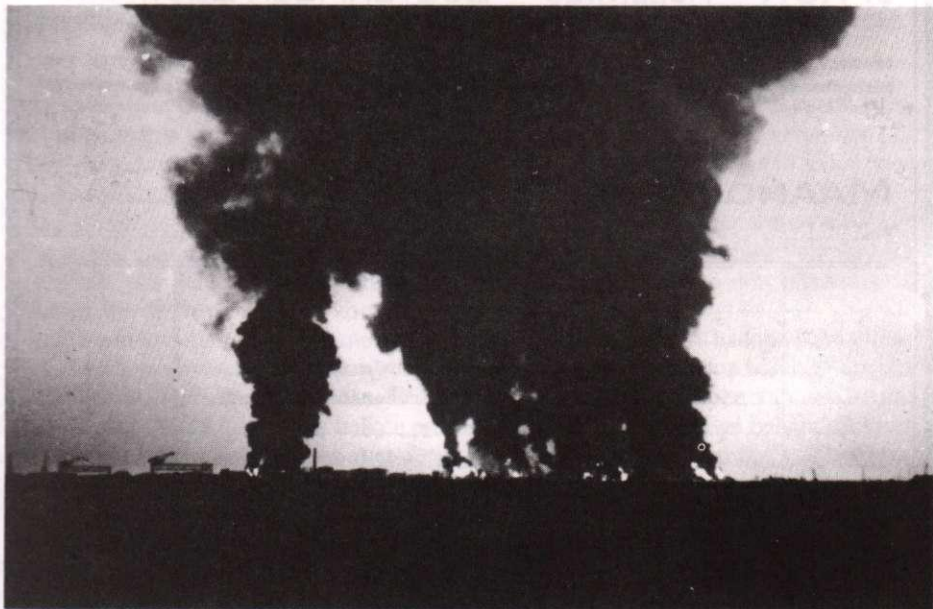
	Zegel . . . f	0 10
Het vervoeren van geëvacueerde personen uit Uw Gemeente van Zoetermeer naar Rhenen met 2 Autobussen à fl. 60.- per bus	fl.	120.-
(ZEGGE HONDERD EN TWINTIG GULDEN)		
Bovenstaand bedrag gelieve U op de Postrekening van den Gemeente-ontvanger te Zoetermeer te doen overschrijven.		

... Op 13 mei is ... des avonds een trein met ongeveer 550 geëvacueerden aangekomen, behorende tot de gemeenten Rhenen, Veenendaal en Wageningen, terwijl enkelen uit diverse plaatsen zich hierbij hadden aangesloten... De verdere inkwartiering had een vlot verloop, zoodat ongeveer om 11 uur alle geëvacueerden bij de inwoners waren ondergebracht... Op 14 mei hebben ongeveer 200 personen, meest mannen, het verzoek gedaan de gemeente te mogen verlaten, daar zij bij geruchte vernomen hadden, dat hun vrouwen of familie in Lekkerkerk en omstreken waren ondergebracht... De commissie heeft op vrijdag 17 mei autobussen beschikbaar gesteld ..., zoodat op de avond van dien dag geen enkele geëvacueerde zich meer in deze gemeente bevond. (burgemeester N. Vernède)

Enorme brand

Onnodig te vertellen, dat van kerkgang met Pinksteren niets kwam. Tweede Pinksterdag was mijn vrouw jarig en ik heb haar 's morgens even gefeliciteerd en ben 's middags even op de thee geweest. De toen even aangekomen burens kon ik toen op de hoogte brengen van de gebeurtenissen. Iedereen zat natuurlijk thuis.

Op de laatste dag van de vijfdaagse oorlog -14 mei- kwamen nogal wat troepentransporten door het dorp. Aan het eind van die dag kwam het verschrikkelijke bombardement van Rotterdam. We konden heel duidelijk de enorme brand zien. In de Rokkeveen kwamen zelfs half brandende en verschroeide papieren naar beneden. En dat op een afstand van 20 kilometer van de brandende stad. (J. van Doornen)

Vanuit Zoetermeer waren de vreselijke gevolgen van het bombardement op Rotterdam goed te zien.

DUITSERS IN ZOETERMEER

1500 Duitsers op 5500 zielen

Niet lang werd Zoetermeer met rust gelaten. Af en toe kwamen er legerafdelingen doorrijden, maar het werd juli-augustus voordat een afdeling veldartillerie in Zoetermeer werd gelegerd. Zij waren nog voorzien van paarden, waarvoor houten stallen werden gebouwd aan de Vlamingstraat en daar waar nu de Bernhardstraat ligt. De militairen werden grotendeels bij burgers ingekwartierd.

Tegen de verwachting in gedroegen de Duitsers zich in het begin van de bezetting heel tegemoetkomend. Dat was wel van invloed op de verhouding met de burgerij. Vaak zag men zondags de gastheren met de bij hen inwonende militairen een wandeling maken. De commandant van de bezetters in Zoetermeer was een echte Pruis en bovendien het type van de landjonker. Hij droeg een monocle en kreeg al gauw de bijnaam 'de kop-lamp'.

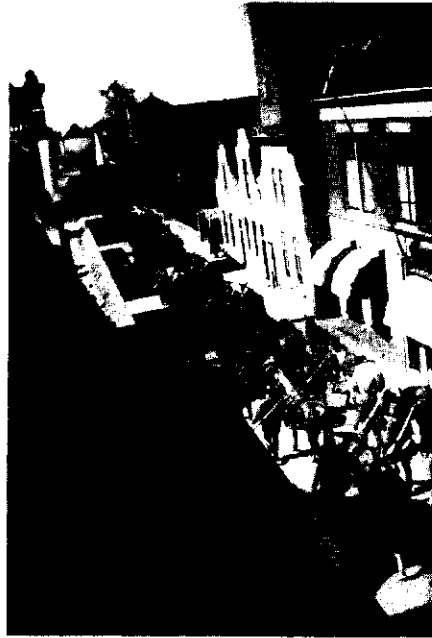
Toen in het verloop van de oorlog de kansen voor Duitsland gingen keren vanaf 1943, werden de bezetters pas echt lastig. Zoetermeer werd een garnizoen achter de kustverdediging en een depot voor militairen, die van het front kwamen en hier opnieuw werden uitgerust en ingedeeld. Na de Duitse nederlaag bij Stalingrad [november 1942-februari 1943] kwamen sommigen totaal uitgeput en berooid aan. We hebben ze gezien op één laars en één schoen en in plaats van een ransel droegen ze een bordpapierendoos die met touwen op de rug was gebonden. Soms moest zo'n groep na verloop van tijd toch weer naar het oostelijk front terug. De wagens werden dan witgespoten.

Er zijn maanden geweest dat Zoetermeer 1500 Duitsers herbergde en dat op een bevolking van 5500 zielen. (J. van Doornen)

Het werk ging gewoon door

In het voorhuis van de hoeve [Meerzicht] hebben Duitse soldaten ingekwartierd gezeten in 1940. Je had die bunker, daar in het land van Vis en daar zaten de hoge pieten in hun 'Schreibstub'. Bij ons vorderden ze een deel van het huis en ze hebben hier ook nog munitie opgeslagen. De soldaten hebben er niet lang ingezeten. Op de werf was 's morgens het appèl en ze oefenden op het land. Dan kwam Hein wel eens aan met een paard en wagen met bieten of wat dan ook. Die reed gewoon door of er niets aan de hand was. Ze moesten maar opzij gaan, het werk ging gewoon door. (A. Groenewegen-Vollebregt)

... De Duitsers die ingekwartierd waren hadden natuurlijk gewoon menselijke gezichten en daar ging je dan ook gewoon mee om. Mijn slaapkamer lag aan de Dorpsstraat aan de voorkant en die was gevorderd. Ik moest verhuizen naar elders in het huis, de laatste twee weken van de oorlog was dat. Bij mij kwam een zekere Arthur Walter, een aardige vent, die ook voor zijn nummer was opgekomen neem ik aan. Ik herinner me dat ie het zeil helemaal kapot had gekrast met zijn laarzen, want hij hing de hele dag met z'n kop uit het raam. Dat vond ie prachtig, als hij tenminste vrij was. Zijn bazen zaten namelijk

Op een mooie zomerdag kwamen de eerste Duitse troepen door het dorp.

aan de overkant. We gingen toch wel, ik wil niet zeggen vertrouwelijk, met zo iemand om. Ik kon het best met hem op een akkoordje gooien, want hij was heel goed in wiskunde. Hij maakte voor mij, als MULO-scholier, verschillende leuke wiskundesommen.
(P. van Waaij)

... In het begin was de verhouding tussen de Duitsers en de Zoetermeerders toch wel redelijk. Het waren je vijanden wel maar persoonlijk traden ze nogal correct op. Later kreeg je natuurlijk die afschuwelijke jodenvervolging en al die andere dingen meer. Toen werd de verhouding natuurlijk stukken minder. (J. van der Spek)

Vroedvrouw onder vuur

De geboorte van mijn zoon Ton was een hele gebeurtenis. Toen de tijd daarvoor was aangebroken ben ik zuster Nel van der Spek gaan waarschuwen. Hevig ontdaan kwam zij bij ons aan. Het was namelijk na bezette tijd [sperrtijd] en ze passeerde op haar fiets het hoekje van de Stationsstraat bij Rodenburg. Een Duitse schildwacht had haar aangehouden maar ze fietste door en toen is er op haar geschoten. Gelukkig niet raak. Haar broer Jan had het schot gehoord en hij is op zijn sokken naar de Duitse wachtpost gegaan om uit te leggen dat het hier om een vroedvrouw (Hebamme) ging. De kogel ging door

een raam van een zolderkamertje van de boerderij "Nabij", zoals we later hebben kunnen constateren. (J. van Doornen)

Russen en fietsendieven

Het grote aantal Duitse militairen dat in Zoetermeer bleef, gedroeg zich behoorlijk, voor zover ze tot de Wehrmacht behoorden. In de christelijke school aan de Dorpsstraat lag ook een afdeling aan het oostfront gevangen genomen Wit-Russen. Voor een groot deel waren deze afkomstig uit Azerbeidjan, dat zich lang tegen de communistische regering had verzet. Ze waren dan ook door de Russische legerleiding als eersten in de strijd geworpen. Na gevangenneming hadden ze van de Duitsers de keus gehad: verhongeren of dienst doen in de Duitse gelederen. Ze verrichtten eenvoudige werkzaamheden als het repareren van fietsen. Van deze lieden was geen kwaad te verwachten. Integendeel, door ondergrondse contacten kwam vast te staan dat ze onze strijdkrachten zouden helpen als het tot gevechten zou komen.

Soortgelijke troepen lagen ook in Benthuizen, maar daar was ook een afdeling van de SS, die de hele omgeving onveilig maakte. Op hun strooptochten vorderden ze ieder rijwiel, dat nog enigszins berijdbaar was en ze verwierven zich daardoor de bijnaam 'fietsendieven'. (J. van Doornen)

... Vijfentwintig gingen er zeker tegelijk naar het front ... dan werden ze in het cafe volgedouwd met wodka of wat dan ook. Dan waren ze aan 't hossen en zo... Het ging altijd zo stiekum hè, zondagnacht als alles sliep... (A. Wieriks-Windhorst)

... Ik had een voorrecht. Ik heb tot het eind van de oorlog toe stroom gehad. Want bij Van Aalst, die had een grotere koelcel dan ik, daar werd eten bewaard voor de soldaten. En ik had een kleiner koelcelletje en daar werd voor de staf eten bewaard.

Hier was [aan het eind van de oorlog] alles tegen de Duitsers. Alles was één; communist, socialist, katholiek, gereformeerd, noem maar op. En na de oorlog, toen eenmaal de vrede er was; communisme, socialisme, hervormd, gereformeerd, katholiek, allemaal apart weer. (J. Vollebregt)

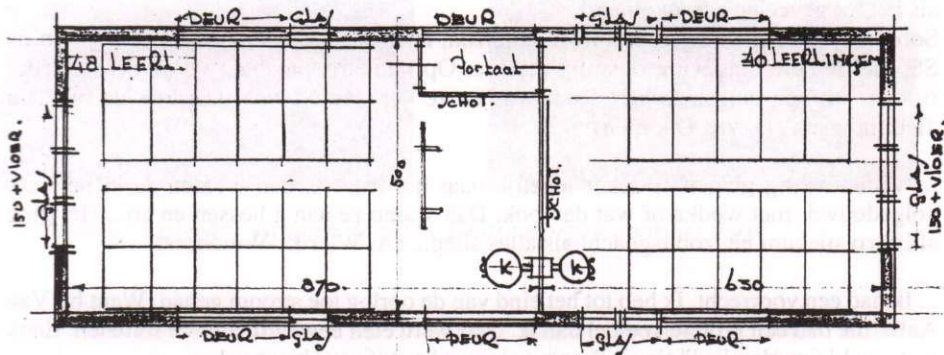
Weer met lei en griffel

Op een gegeven moment kwam het bevel, dat alle scholen binnen drie dagen moesten worden ontruimd. Het onderwijs werd verplaatst naar vergaderruimten van de kerken, naar een garage en naar kantines van bedrijven. Vaak werd 's morgens aan de ene en 's middags aan de andere klas les gegeven. (J. van Doornen)

... Toen de oorlog begon zat ik in de tweede klas van de openbare school aan de Dorpsstraat, waar nu de muziekschool is. Op een gegeven moment werd de school gevorderd. Ik heb toen twee jaar lang naar Nutricia gelopen. Daar hebben we les gehad in het schaftlokaal... De ene week hadden we les van half negen tot half een en de andere week

van half een tot half vijf. Er zat ook een katholieke school in. Om de beurt kon je beschikken over die lokaliteit... Ik herinner me dat het papier opraaakte en de leien weer tevoorschijn kwamen. Alles wat je klad deed, deed je op een lei met griffel.

Wat het onderwijs aangaat geloof ik niet, dat er erg veel veranderde. Alleen in de wat hogere klassen werd de Duitse taal verplicht gesteld. Het hoofd van de school, meester Baylé, had daar een beetje moeite mee maar hij kon d'r toch niet onderuit. Hij heeft daar heel vernuftig wat op gevonden en ons een paar Duitse liedjes geleerd. Als er dan inspectie kwam, dan werden die Duitse liedjes gezongen. Dat vonden die Duitsers prachtig en dan werd er verder niet meer over grammatica of zo gepraat. We leerden er een paar, een wandelliedje en een Kerstliedje: "Heute wollen wir das Ränzlein schnüren... denn wir fahren in die weite Welt" en "Oh wir fröhlichste Knaben bringen dir Weihnachtszeit ...". (H. Klos)

GLA/ IN DE LANCE WANDEN 70 + vl.
 KORTE 150 + vl.
 GLA/MATEN 75 x 90
 VLOER / TRAGTWERK
 FERREIN 45 - vl.
 VERDIEPING HOOGTE 395.

schakel 1000.

De spoorloods van Nutricia, ingericht om les te geven aan 88 leerlingen.

NAAR DUITSLAND

Die gingen gewoon

[De laatste oorlogsjaren moesten alle Nederlandse mannen van 17 tot 40 jaar zich melden voor de arbeidsinzet. In totaal hebben ruim 500.000 Nederlandse mannen al dan niet vrijwillig in Duitsland gewerkt. Ze werden voornamelijk ingezet in de landbouw en de oorlogsindustrie.

Mensen die bij de overheid of bepaalde belangrijke bedrijven werkten, zoals bijvoorbeeld de voedingsmiddelenindustrie, konden van de arbeidsinzet worden vrijgesteld. Zij kregen een zogeheten 'Ausweis'. Later maakten de Duitsers jacht op alle mannen, of ze over een Ausweis beschikten of niet.]

Mijn broer moest in de oorlog naar Duitsland. Ze zeiden tegen hem dat hij beter vrijwillig kon gaan, dan had hij het daar heel goed. Hij ging en had het inderdaad niet eens zo slecht. Op een gegeven moment overleed mijn moeder en kwam mijn broer uit Duitsland naar huis. Om een lang verhaal kort te maken, hij wilde niet meer terug en dook ergens in de buurt van Lisse onder.

Op een dag kreeg ik een brief, waarin stond dat ik me moest komen melden op het stadhuis van Gouda, kamer 7, omdat mijn broer niet in Duitsland was aangekomen. Ik ging er naar toe en wist zeker dat ik niet de waarheid zou gaan vertellen. Ik had echter ook geen idee wat ik wel zou gaan zeggen. Eerst moest ik samen met een hoop anderen in een grote kamer wachten. Komt er een man naast me zitten en vraagt waar ik moet zijn. "In kamer 7", antwoord ik. "Dat is niet zo best" zegt die man tegen mij. "U kunt beter de waarheid vertellen anders komt u hier nooit meer uit". Nou, toen werd ik wel bang. Niet veel later word ik binnengeroepen. Twee mannen zaten tegenover mij, een Duitser en een Nederlander. De laatste vroeg aan mij waar mijn broer was. Zo maar ineens begin ik een heel verhaal op te hangen. Ik had m'n broer in Utrecht op de trein naar Duitsland gezet. Hij moest daar wel aangekomen zijn, want hij had zelf tegen mij gezegd dat hij het heerlijk vond in Duitsland en nergens anders wilde wonen. Hij was blij dat ie weer terugging. Zit ik ook nog te vertellen dat ik me erg zorgen maak om zijn verdwijning en dat ik hoop dat hij snel weer gevonden wordt. "Wij geloven u, meneer Wieriks. U kunt weer gaan", zegt die Nederlander. Sta ik al met de deurkruk in m'n hand, zegt die man ineens: "O ja, de groeten aan uw broer meneer Wieriks!" De meeste mensen zullen dan wel "ja, dank u wel", antwoorden maar als door een wonder zei ik: "Hoe kunt u dat nou zeggen. Ik weet toch niet waar mijn broer is!" (P. Wieriks)

... De zaken en fabrieken hier in Zoetermeer moesten een bepaald percentage van hun arbeiders naar Duitsland sturen. Mijn broer is al heel vroeg weggegaan, in 1942. Dat waren jongens van 18-19 jaar, die gingen gewoon. Ik denk dat onderduiken toen nog helemaal niet aan de orde was. (H. Klos)

... Dat laatste jaar, toen zagen die Duitsers dat het niet goed ging en toen hielden ze een razzia in het dorp. Ze gingen alle huizen en winkels af. Ik was bang dat ze mij zouden vorderen, ze kwamen met een grote wagen. Ik ging naar boven toe, naar de slaapkamer van mijn moeder. Ik ging daar op bed liggen en zette een flesje op een kastje waar ik een

BEVEL.

Op bevel der Duitse Weermacht moeten alle mannen in den leeftijd van 17 t/m 40 jaar zich voor den arbeidsinzet aanmelden.

Hiervoor moeten **ALLE** mannen van dezen leeftijd onmiddellijk na ontvangst van dit bevel met de voorgeschreven uitrusting op straat gaan staan.

Alle andere bewoners, ook vrouwen en kinderen, moeten in de huizen blijven totdat de actie ten einde is. De mannen van de genoemde jaargangen, die bij een huiszoeking nog in huis worden aangetroffen, worden gestraft, waarbij hun particulier eigendom zal worden aangesproken.

Bewijzen van vrijstelling van burgerlijke of militaire instanties moeten ter controle worden meegebracht. Ook zij, die in het bezit zijn van zulke bewijzen, zijn verplicht zich op straat te begeven.

Er moeten worden medegebracht: warme kleeding, stevige schoenen, dekens, bescherming tegen regen, eetgerei, mes, vork, lepel, drinkbeker en boterhammen voor één dag.

De dagelijkse vergoeding bestaat uit goeden kost, rookartikelen en loon volgens het geldende tarief.

Voor de achterblijvende familieleden zal worden gezorgd.

Het is aan alle bewoners der gemeente verboden hun woonplaats te verlaten.

Op hen, die pogen te ontvluchten of weerstand te bieden, zal worden geschoten.

plasje in had gedaan; het leek net een medicijn. Toen kwamen die twee Duitsers de slaapkamer in. Ik zei: "Krank, krank." "O, schluss", weg waren ze. (W. van der Tas)

... Bij de overburen studeerde een jongen voor arts. Die wist dat de Duitsers erg bang waren voor besmettelijke ziekten. Die hing een briefje voor het raam met daarop: Besmettelijke ziekte, Difterie. Dan wilden die Duitsers wel doorlopen. (J. van der Tas)

... Toen ik daar naartoe ging, denk ik dat er wel honderd meelingen in de trein. We zijn gekeurd in Gouda en toen in Duitsland gekomen. De eerste drie maanden moest ik in een fabriek werken, dat was niet zo best. Daarna zat ik bij een boer in Wetzlar, waar ik een mooie tijd heb gehad. Wat ik in een dag werkte, kon ik wel in een uur! De eerste tijd kon je wel schrijven maar later ging dat niet meer. Thuis hadden ze op een gegeven moment bericht gehad dat ik dood was!

Ik heb gewoon gedaan wat ik moest doen. Toen ik in juni '45 thuis kwam en me meldde op het gemeentehuis zeiden ze: "Je bent een tweedeklas Nederlander, jij hebt in Duitsland gewerkt." Dat liet je dan maar langs je heen gaan. (M.H. Nieuwets)

Een folder hoe je in het Duits moest biechten

In 1940 werd al propaganda gemaakt om in Duitsland voor een goed loon te komen werken; later werd ook druk uitgeoefend op werklozen. Ik was 19 jaar toen ik in maart 1943 opgeroepen werd. Op dat moment werkte ik in een Delftse meubelmakerij en de Duitsers liepen alle bedrijven af voor mensen die gemist konden worden. Twee van de vier werknemers waren getrouwd, de derde was niet honderd procent en ik werd als vrijgezel toen aangewezen. Het was ik of een getrouwde, een kostwinner.

Wel ben ik nog naar pastoor Leusen geweest. Weet je wat hij meegaf? Een doopbewijs, een soort aanbeveling voor een pastoor in Duitsland en een folder waarop stond hoe je in

het Duits moest biechten. In je omgeving ging de een na de ander, je merkte het op de voetbalvereniging DWO.

We zaten daar met drie Nederlandse jongens in een bedrijfje, dat stelen voor schoppen en hamers maakte, zo'n 45 km ten zuiden van München. Het was een goed onderkomen: een apart huisje, schoonmaken en de was werden voor ons gedaan. We hadden vier maal per dag eten, hoewel netjes afgemeten. Om 7 uur koffie met brood, 11 uur warm met soep, 3 uur bier of limonade en om 6 uur weer warm. We vielen onder de Duitse arbeidswet en hoefden dus niet langer te werken dan van zeven tot zes. Als je je niet koest hield, zo werd ons voorgehouden, dan kwam je bij BMW terecht en dus ook met duizenden in kampen. Verder hadden we een goede relatie met de boeren, daar kwam je gewoon binnen. Je had het dan wel over de oorlog, maar niet hatelijk: sommigen hadden familie verloren.

Ongetrouwden mochten eens per jaar naar huis, getrouwden twee keer. In augustus 1943 ging de baas op vakantie en hij stuurde ons toen ook weg. Toen spraken we af alle drie onder te duiken of allen weer terug te keren. Een besloot toch terug te gaan.

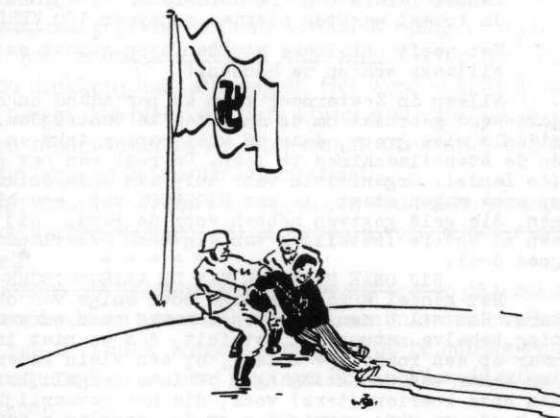
De baas was lid van de partij en mocht een radio hebben. We luisterden zogenaamd naar de Nederlandse zender, maar vlak daarnaast zat de Engelse.

De Amerikanen kwamen april 1945, maar bij het emigratiekantoor in München zeiden ze nog maar even terug te gaan. Eind juni gingen we op pad met Amerikaanse vrachtwagens en met de trein. In de vier weken dat ik onderweg was heb ik al die verwoeste steden gezien. Geen steen stond meer op de andere. Ik heb zelfs nog in het concentratiekamp van Amersfoort geslapen, door prikkeldraad gescheiden van de NSB'ers. (J.C. Moers)

Bekendmaking

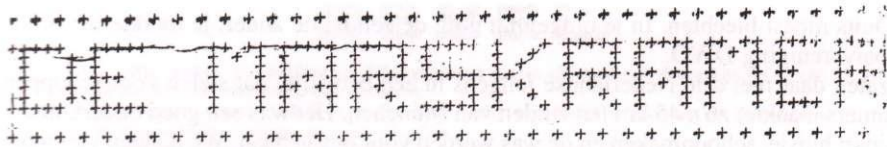
De höhere **H**- und Polizeiführer „Nordwest“ deelt mede:

De Duitse **H**- en politieformaties met inbegrip van de Arbeitskontrolldienst en de gehele Nederlandse politie hebben opdracht gekregen, in steden en dorpen, op straten en pleinen zestien- tot vijftigjarige Nederlanders, die daar rondhangen, die kennelijk niets om handen hebben en hun tijd zoekbrengen met lanterfantanten en lummelen, onverwijd te arresteren en naar het tewerkstellingskamp te Amersfoort over te brengen. Vandaar zullen zij ter beschikking gesteld worden van de arbeidsbureaux in Duitsland.

Duizenden werden weggesleept...
... en de „Nederlandsche“ politie hielp een handje

In september 1944 werden de maatregelen ten behoeve van de arbeidsinzet nog eens verscherpt.

Voorwaarts, Vaderland, riemen om de kin
Met God, door bloed en tranen, een schoner toekomst in.

WOENSDAG, 13 Juni 1945. FEESTNUMMER VOOR ZOETERMEER.

FEEST IN ZOETERMEER.

De vlaggen wapperen, de muziek weerklinkt, het gejuich der mensen stijgt op en dringt door. In het oneindige luchtruim. Het feest der bevrijding!! Wat hebben we allen verlangd naar het ogenblik, dat we ons weer vrij zouden kunnen uiten in een atmosfeer, gezuiverd van NSB'er SS, Gestapo en landverraders. En nu is het ogenblik daar! Zaterdag na de capitulatie werd de feestvreugde wreed verstoord door de tot wanhoop gebrachte / schendershanden der vijanden. Nu zal dit niet meer mogelijk zijn. Maar laten we dan toch, ondanks dat, dit nooit vergeten. En ook niet de ontelbare schare, die gevallen is in dienst van het Vaderland, voor Vrijheid en Recht. Be,rijp ons goed, wij willen geen domper zetten op de feestvreugde. Dat zouden de gevallen ook niet willen. Daar hebben ze immers voor gestreden, dat we weer blij zouden kunnen zijn. Maar toch moet dit alles een bepaald stempel zetten op ons feest. We moeten steeds bedenken, dat onze Vrijheid met bloed gekocht is. Dan zal dit feest een vrolijk feest worden, ja, maar onze Vrijheid niet onwaardig!!

DE STEM DER VRIJHEID KON, ONDANKS TERREUR, NIET GESMOORD WORDEN!!!
Dank zij de houding en medewerking van een groot deel van ons volk!!!

Overzicht van ons werk.

In totaal werden er van "De Vrije Pers" en "De Marskramer" 200.000 exemplaren verspreid.
Aantal lezers van de Vrije Pers : 10.000 à 12.000.
Aantal lezers van "De Marskramer" : 15.000 à 17.000.
In totaal werkten hieraan ongeveer 120 VERSCHREIDERS mee!!!

Hat heeft ontelbare stukken zrop gekost om de handen van de stencillaars schoon te houden!!

Alleen in Zoetermeer kwam er per maand ongeveer /2700.- binnen. Dit geld werd gebruikt om de onkosten te bestrijden. Deze onkosten waren gemiddeld niet groot, daar we veel papier, inkt en stencils gratis kregen en de stencilmachines te leen. De rest van het geld kwam in de L.O.kas (de Iandel. Organisatie voor hulp aan onderduikers). De stencilmachine, die op onze wagen staat, is het EIGENDOM van onze bladen, d.w.z. van al degenen, die geld gegeven hebben voor de Pers. Hij zal gegeven worden aan een of andere instelling van algemeen Nederlands belang of voor een ander goed doel.

BIJ ONZE BIJDRAGE VAN DE ALLEGORISCHE OPTOCHT.

Het geheel wordt verzorgd door enige van onze plaatselijke medewerkers. Het wil U een indruk geven van onze werkzaamheden tijdens de bezetting, behalve natuurlijk het feit, dat we niet in de open lucht draaiden, maar op een rommelige zolder, op een klein kamertje, boven een garage, op een kamer van een kostganger of iets dergelijks! De fietser stelt een van onze koeriers (ters) voor, die het gevaarlijke en dikwijls moeilijke en koude we rkje verrichtten om de exemplaren naar de verschillende dorpen te brengen. De andere illegale bladen, die aangeplakt zijn, geven U een indruk van de verscheidenheid van bladen, die door het Zoetermeerse verspreiders-apparaat verspreid werden!!!

Een der laatste nummers van De Marskramer, waarin de oplage van de voorgaande jaren is vermeld.

VERZET

Marskramers van de vrijheid

[Na de meidagen van 1940 hief slechts een van de 120 dagbladen zichzelf op. De andere pasten zich aan en volgden nauwgezet de instructies van de bezetter. Uiteraard waagden de kranten zich wel aan steken onder water, maar de NSB'ers hielden de bladen nauwkeurig bij. Ging een krant over de schreef, dan volgden boetes, arrestaties of een verschijningsverbod.]

Uit de behoefte aan niet door de bezetter gekleurde nieuwsvoorziening kwam de illegale pers voort. Reeds in augustus 1940 verscheen het illegale blad Vrij Nederland, waaraan ook in Zoetermeer trouw werd meegewerkt.

De illegale pers maakte van de BS geen deel uit, omdat de persmensen vrijwel zonder uitzondering tot de LO of KP behoorden, dan wel nog zo jong waren, dat niet gedacht kon worden aan opnemng in de strijdkrachten.

De vermenigvuldiging van een blad als Vrij Nederland geschiedde in het begin nog heel gebrekkig. Slechts enkele exemplaren waren beschikbaar en die gingen omzichtig van hand tot hand. Het tekort aan oplage werd opgevangen door het zogenaamde sneeuwbaaleffect. Ieder die een exemplaar in handen kreeg, werd verzocht vijf stuks bij te maken. Ook op deze stond dan weer het verzoek ze te vermenigvuldigen. Op de kantoren van verschillende bedrijven in Zoetermeer werden de exemplaren ijverig op de schrijfmachine vermenigvuldigd. Ook de leden van de verboden jeugdclubs en de onderduikers werkten hier hard aan mee. Ondertussen werd geld bijeengebracht voor de aanschaf van tweedehands schrijfmachines en stencilapparatuur. Eerst werd alleen Vrij Nederland vermenigvuldigd, later volgde ook Trouw.

De grote hoeveelheden papier nodig voor de produktie werden in winkels van de omliggende steden gekocht. Maar op een gegeven moment werden de oplagen zo groot, dat het papier niet meer viel aan te slepen. Vanaf die tijd leverde Brinkers Margarinefabrieken, die een eigen drukkerij had, alle papier. Het werd telkens in een grote koffer afgehaald, maar op zekere dag bleek dat deze koffer niet van al te beste kwaliteit was. Toen de betrokken medewerker in de Dorpsstraat arriveerde, had hij tenminste alleen het handvat in zijn hand en het papier lag op straat.

Het stencillen gebeurde in de Dorpsstraat boven een slagerij, in een oud pakhuis, op een zolderkamertje en op verschillende andere plaatsen. Uit veiligheidsoverwegingen werd nog al eens van werkplek gewisseld.

Aanvankelijk verschenen de publicaties een keer per maand, later een keer in de week en vanaf eind 1942 werd in Zoetermeer besloten tweemaal per week een informatiebulletin uit te brengen. Als tegenhanger van de Duitse leugens kreeg het de benaming Anti-Leugen Pil; de aanwezigheid van een medisch student [Piet van der Spek] in de redactie was hier wellicht ook niet vreemd aan.

Voor het nieuws over de vorderingen van de geallieerden was men aangewezen op de uitzendingen van Radio Oranje en de BBC. De Duitsers stoorden deze uitzendingen en in het laatste oorlogsjaar was ook geen electriciteit meer beschikbaar. Iedere dag zat één van ons aan de niet ingeleverde radio door de storingen het nieuws op te vangen voor het Vrije Geluid. Door aan de trappers van een op z'n kop staande fiets te draaien, wekte hij

de stroom op via een dynamo en noteerde dan zo goed en kwaad als het ging de binnenkomende berichten.

In november 1943 werd de naam van de Anti-Leugen Pil gewijzigd in De Waarheid met als ondertitel 'Al is de leugen nog zo snel, de waarheid achterhaalt haar wel'. In juni 1944 werd de naam weer veranderd in Het Vrije Geluid. Toen bleek dat landelijke bladen als Oranje Bulletin, Vrij Nederland en Trouw maar in beperkte oplage Zoetermeer bereikten werd besloten nog een blad samen te stellen dat Marskramer ging heten. Het kreeg een oplage van 3000 exemplaren en werd gevuld met regionaal nieuws.

Het Vrije Geluid verscheen eind 1944 drie maal per week in een oplage van 5000 stuks, maar deze waren niet allemaal voor Zoetermeer bestemd. De groei was begonnen met het meegeven van kleine hoeveelheden aan illegale werkers die ons dorp bezochten en dat had zich uitgebreid. Op deze wijze werd Zoetermeer een centrum van illegale persactiviteiten. Het rayon werd eerst uitgebreid tot Pijnacker, Delft, Benthuizen, Bleiswijk en Bergschenhoek en later kwamen daar Stompwijk, Koudekerk aan de Rijn, Moerkapelle en Zevenhuizen bij en in geringe mate ook Hazerswoude en Berkel. De hoeveelheid die naar Den Haag werd gestuurd was echter veel groter. Een koerier bracht daar zo veel naar toe, dat besloten werd de produktie over te plaatsen naar de hofstad. Na september 1944 besloot men het Vrije Geluid zowel in Zoetermeer als in Den Haag te stencillen. De spoorwegen werden toen door een staking lamgelegd -in eerste instantie om de operatie van de geallieerden bij Nijmegen te steunen- en vanaf die tijd was de controle bij Voorburg verscherpt.

Koeriers en nog meer koeriersters verzorgden de verspreiding van de illegale lectuur vanuit Zoetermeer. In elke gemeente was een persoon verantwoordelijk voor de verspreiding; daaronder werkten weer een aantal hoofdverspreiders, die weer verspreiders onder zich hadden, elk met een eigen rayon. Drie keer per week waren ongeveer 25 mensen in Zoetermeer in de weer met het bezorgen van illegale lectuur. Dat waren niet alleen de hierboven genoemde bladen. Alle illegale lectuur werd verspreid, onverschillig of deze van christelijke, socialistische, of neutrale zijde kwam: Christofoor, Herrijzend Nederland, Op Wacht, Veritas en vele andere. Tegen het einde van de oorlog werden Trouw, Parool, De Geus, Het Vrije Geluid, Ons Volk en Vrij Nederland samengevoegd onder de titel De Vrije Pers. Uit de veelheid van bladen mag men niet afleiden, dat talrijke meningsverschillen bestonden bij de samenstellers: alle teams bleven bijeen om vooral het - vanaf eind 1942 voor Duitsers en sympathisanten weinig plezierige - nieuws te verspreiden. (W. Olivier)

... Eind 1940 hoorde ik van mijn broer, die student was in Amsterdam, dat daar een verzetsorganisatie was. Ik was wild enthousiast. Dat was het, dat moest het worden. Ik vertelde het door. De andere dag kreeg ik zwaar op m'n kop van m'n broer, want je hoort dat niet door te vertellen. Dat vergroot het gevaar van de mensen, die er mee bezig zijn. Maar wat wisten wij d'r van af?

Op school was een zoon van dominee Van Es, de dominee die speciaal belast was met het contact tussen Christenen en Joden. Deze had foto's van het Koninklijk Huis uit Canada. Die kon hij vermenigvuldigen en we zijn begonnen die massaal te verkopen. Toen kregen we verzetsblaadjes in handen: Trouw, Vrij Nederland. Maar we kregen d'r een van ieder. We wilden dat graag aan velen doorgeven. Toen zijn we dat gaan her-stencillen. De zoon van Van Es in Den Haag had een stencilmachine; die kreeg een nieuwe en de oude machine mocht ik meenemen naar Zoetermeer. Daar ben ik begonnen

dat te her-stencillen en daartoe ging ik in een heel klein schuurtje van mijn vader zitten, waarvan maar één sleutel was. Ik deed de deur aan de binnenkant op slot en zat in een hele kleine ruimte, in een eierput die voor een kwart onder de grond zat met schaarse verlichting. Ik had een stencilmachine, waar je één voor één de papieren onder de rollen moest doorduwen. Je moest met een kwastje de inkt op de buitenkant van de rol aanbrengen. Het was daar koud en de inkt hard, dus het ging allemaal erg moeizaam. Het is me toch gelukt om als eerste Vrij Nederland van 10 oktober 1942 te her-stencillen. Daarna hebben we dat met meerdere bladen gedaan, onder andere Trouw, Je Maintiendrai. Toen rijpte ook het plan, om zelf ook iets uit te gaan geven en toen kwamen we tot de Anti-Leugen Pil.

Toen ik als zijnde geboren in 1924 opgeroepen werd om in Duitsland te gaan werken, liet ik me via mijn zus ziek verklaren en werd opgenomen in een tehuis voor moeilijk opvoedbare jongens. Toen ik terugkwam, zijn we in juni 1944 begonnen met de Marskramer, die ook artikelen had gericht op de plaatselijke omstandigheden. Tenslotte werd de Marskramer verspreid in een oplage van 3000 exemplaren eens in de week. Daarnaast werd de Vrije Pers uitgegeven, drie keer per week en soms met extra nummers tot zes keer. De Marskramer had gemiddeld vier bladen, de Vrije Pers een blad in een oplage van 2000 exemplaren. We draaiden dus zo'n 40.000 keer per week de stencilmachine rond (P. van der Spek in gesprek met andere leden van het voormalig verzet)

... Die illegale blaadjes hebben ze gestencild op een stencilmachine van mij. Ik gaf voor de oorlog reclameblaadjes uit. Die draaiden we, meestal zo'n elfhonderd, twaalfhonderd en brachten ze huis aan huis. In de oorlog hadden ze zo'n ding, maar dat ding was stukgegaan. Ze dachten "zeg die vent die stuurt reclames rond, misschien heeft die er wel een"; die zijn ze bij mij wezen halen in 1943 of 1944, een Gestetner, voordat ik slachtte voor het verzet. (J. Vollebregt)

... Op een avond loop ik door de Dorpsstraat om bij diverse mensen "De Marskramer" in de bus te doen. Kom ik een patrouille tegen. Nu was ik altijd in het zwart gekleed met een zwarte hoed op. "Halt!" roept een Duitser me toe maar ik steek m'n hand onder m'n jas en loop langzaam door. Hoor ik een ander zeggen: "Laat die pastoor maar gaan, die is op weg om iemand te bedienen." Pastroors die op weg zijn om iemand te bedienen zullen nooit een ander groeten of stoppen. (P. Wieriks)

... Bij Herwijnen stencilden ze ook die illegale blaadjes, de Zwerver en andere; die bracht mijn man rond. Dan hadden we zo'n dikke bos, die mevrouw Querido wel heeft helpen vouwen. Een keer hebben ze de benen moeten nemen. Mijn man ging ze wegbrengen en toen was hij bij die schoenenzaak in 't Zoetermeer [Van Veen, voorheen Dorpsstraat 11]; daar kwam opeens een auto, vol licht ineens. Anders stond het raampje van die voordeur altijd half open, maar nu kon hij het niet voldoende opendrukken. Dus hij kon die briefjes niet zo gauw kwijt. Onderhand kwam die auto. Hij gauw langs die winkel naar achteren. "Schweinhund, Schweinhund" werd er al geroepen. Ja, dacht hij, ik gooi die briefjes niet weg. Toen is hij een heel eind langs het water gelopen; hij viste daar vaak en hij wist de weg. Je hebt daar nog al wat bosjes en het was gelukkig een donkere avond. Een hele tijd heeft hij daar gezeten. (A. Wieriks-Windhorst)

Niet zomaar een aantal avonturiers

Het was niet zomaar een aantal avonturiers dat deel uitmaakte van het actieve verzet. Het bestond uit vertegenwoordigers van alle geledingen van het maatschappelijk leven: getrouwe burgers, arbeiders, ambtenaren, geestelijken, middenstanders, boeren enz.

Vanaf het begin van de bezetting waren er mensen die om verschillende redenen noodzaak waren "onder te duiken". Het aantal onderduikers nam een ongekeerde omvang aan toen de Duitsers in 1942 begonnen met de verplichte arbeidsinzet. Dat al die onderduikers problemen en gevaren met zich mee brachten voor de bevolking laat zich denken. Derhalve werd al spoedig het eerste georganiseerde verzet, de Landelijke Organisatie voor hulp aan Onderduikers (LO), opgericht.

Ook Zoetermeer bezat een afdeling, die organisatorisch hoorde bij het distrikt II Vlietstreek. De LO zorgde voor onderduikadressen, valse papieren, voedsel en dergelijke. Uit de LO kwamen de Knokploegen (KP) voort. Deze voorzagen de LO door middel van overvallen op kantoren van blanco persoonsbewijzen en andere belangrijke dokumenten zoals bonkaarten voor de voedseldistributie. (W. Olivier)

... Iedere inwoner van Zoetermeer kreeg een stamkaart met inlegvel voor de voedseldistributie. Op dat inlegvel zaten bonnetjes, waarmee je op een bepaalde datum

naar het distributiekantoor kon gaan om een zogenaamde bonkaart te halen. Op die bonkaart zaten weer kleine bonnetjes voor allerlei produkten. Via de pers werd daarna bekend gemaakt hoeveel je van een bepaald produkt per bonnetje in de winkel kon kopen. De winkelier gebruikte die bonnetjes weer om via het distributiekantoor bij de grossier zijn voorraad aan te vullen.

Onderduikers kregen natuurlijk geen officiële inlegvellen en bonkaarten. De LO kreeg valse inlegvellen voor die onderduikers via het distrikt Vlietstreek. Rien Slootmaker ging met die inlegvellen naar Bram Reeuwijk, de kassier van het distributiekantoor, waar hij vervolgens bonkaarten kreeg.

Onderduikers en verzetsmensen moesten een nieuwe identiteit krijgen om over straat te kunnen. Met gestolen blanco persoonsbewijzen gingen leden van de LO naar het gemeentehuis, waar Jan Fiddler voor de verdere invulling zorgde. Zonodig werden doden weer tot leven gewekt. Ikzelf kreeg bijvoorbeeld de naam van een onlangs overleden jongen van mijn leeftijd: Piet Koot, later Piet Luijken. Na de oorlog hebben we alle bezitters van valse persoonsbewijzen bij elkaar geroepen en samen met iemand van de gemeente hebben we toen het bevolkingsregister weer van alle valse namen gezuiverd. (P. Lengkeek)

... Naast de LO en de KP ontstond medio 1943 een organisatie die Ordedienst (OD) werd genoemd. Het oogmerk van de OD was om de orde te bewaren vanaf het ogenblik dat de Duitsers zich gewonnen zouden geven, tot aan het moment dat er weer een wettige Nederlandse regering zou zijn. Landelijk, en ook in Zoetermeer, bestond de OD uit veel oud-militairen. Later ontwikkelde de OD zich tot een meer militante organisatie, die de bezetter wel een handje wilde helpen ons land nog wat eerder te verlaten.

Behalve de hoofdstructuren van het verzet, waren er natuurlijk nog wel wat groepen en groepjes die ieder hun eigen doelstelling hadden. Om het ondergrondse werk te bundelen gaf Prins Bernhard in de zomer van 1944 via Radio Oranje een uiteenzetting over de totale samenbundeling van alle soorten van verzet in een organisatie: de Binnenlandse Strijdkrachten (BS), waarvan hij zelf landelijk commandant werd. Binnen de BS werden twee afdelingen gevormd, het Strijdend Gedeelte (SG, voornamelijk jongeren) en de Bewakingstroepen (BT, overwegend ouderen en gezinshoofden, veelal uit de voormalige OD).

In Zoetermeer was er een plaatselijk leider van de LO, die in oktober 1944 moest onderduiken. Het is de Duitsers in samenwerking met de Landwacht uit Pijnacker eenmaal gelukt om hem bij toeval te arresteren.

Toen de commandant van de Landwacht zag dat zich onder de "gepakten" ook de LO-leider bevond riep hij uit: "Ha daar hebben we Lengkeek!". De Landwachtcommandant verwijderde zich met de commandant van de Duitse militairen en op dat moment kwam er een jonge Nederlandse (goede) politieman het vertrek binnen. Hij bekeek het rijtje gevangenen genomen burgers en riep quasi boos: "Is het weer zo met jullie. Jullie waren natuurlijk weer na 8 uur op straat. Ik geef jullie allemaal een proces-verbaal. Het moet nu maar eens uit zijn!" De wachtmeester deed razend en deelde dan ook kwistig proces-verbaal uit. Bij de LO-leider gekomen zei hij: "Jou ken ik. Wie ben jij ook weer?" Piet Lengkeek noemde zijn valse naam, kreeg vervolgens een proces-verbaal en kon

Drie keer anders en toch dezelfde!

vertrekken. Nauwelijks was hij weg of daar kwam de commandant van de Landwacht terug. Woedend natuurlijk, toen hij ontdekte dat de LO-leider verdwenen was! De Landwachters renden naar buiten maar de vogel was al gevlogen! Tegen de wachtmeester werd niets ondernomen. Men had niet door hoe het in werkelijkheid was gespeeld.

Onze plaatselijke afdeling kreeg tweemaal een provinciale bijeenkomst van LO-districtsleden te organiseren. De eerste keer werd die gehouden in een boerderij aan de Kruisweg te Bleiswijk, de tweede keer was dat in een boerderij dicht onder Benthuizen. Niemand in de verzetsgroep was blij met zo'n opdracht. Reken maar dat de Duitsers niets liever zouden doen dan een provinciale bijeenkomst van LO-leiders oprollen, vooral omdat daar ook enige landelijke LO-leiders aanwezig waren. Het liep beide keren goed af maar daar was bijzonder veel aandacht voor nodig. Telefoonposten werden bezet en uitkijkposten ingesteld. Alle kruispunten in de omgeving werden onopvallend in de gaten gehouden door veelal gewapende mannen. Niets mocht aan het toeval worden overgelaten. De bezoekers van de vergadering kenden het adres niet en kwamen langs verschillende routes aan, verdeeld over ongelijke tijdstippen. Langs de wegen bij de kruispunten stonden jonge meisjes met een doekje van een speciale kleur in hun hand. De nu volwassen vrouwen zullen wellicht nu pas weten waarom ze daar stonden!

Het verzet kon zijn werk doen omdat het steun kreeg uit brede lagen van de bevolking. Velen hebben nooit openlijk en officieel de hulde gekregen die zij werkelijk verdiend hebben. Wij denken hierbij onder andere aan een weduwe die een boerderij had in de Meerpolder. Dag en nacht konden we er terecht. Of het nu om onderduikers ging of om wapens, het verzet was er altijd welkom. Zonder deze achterban hadden we ons verzetswerk eenvoudig niet kunnen verrichten. (W. Olivier)

Op het nippertje

In 1942 nam ik het kosterschap van mijn vader over en gingen we naast de kerk aan de Delftsewallen wonen. Het is allemaal begonnen rond 1943 toen veel mensen uit het dorp aan mij vroegen of ik hun radio, koper, nikkel en dergelijke wilde verbergen. De Duitsers hadden namelijk bevolen dat iedereen deze waardevolle voorwerpen moest inleveren in de openbare school. Er was plaats genoeg om deze dingen te verbergen, zoals in de kap van de kerk. Daar is een loopruimte onder het dak van het gebouw. (P. Wieriks)

In Benthuizen hadden twee kerels zitten zenden naar Engeland maar dat werd te gevaarlijk. Annie Palte, de dochter van de dokter, heeft ze toen naar ons toegestuurd. Ze wisten natuurlijk dat het een goed adres was en ze wilden zenden vanuit de toren. "Nou" zegt m'n man, "er staan Duitsers op de toren, dag en nacht. Enfin, we gaan eens kijken." Op het slot werd het steeds gevaarlijker. Vaak was het maar op het nippertje dat het goed ging! (A. Wieriks-Windhorst)

De zender van het verzet was verborgen in de preekstoel. Het was toch geen zonde dat het woord van de vrijheid een plaats vond onder de woorden van God? Als er naar Engeland moest worden gezonden kwam de radiotelegrafist, Jan Steeman was dat, naar

mij toe en gingen we samen met het koffertje waarin de zender zat naar boven. Om helemaal bovenin de toren te komen moesten we twee Duitse soldaten, die op wacht stonden, passeren. Die wachten waren over het algemeen best aardige jongens, hoewel je er ook rotzakken bij had. Ik zei altijd tegen hen: "Deze man wil even de toren zien." "Ja dat is goed", kreeg ik dan als antwoord. Zo werden een paar meter boven de hoofden van de Duitsers geheime berichten naar Engeland gezonden. Als die jongen van het verzet bezig was, hield ik de wegen in de gaten in verband met mogelijk naderende Duitse auto's met een antenne erop. Ik ben nooit bang geweest dat die Duitsers eens boven zouden komen kijken, terwijl wij aan het zenden waren. Ik wist dat de wachten hun plaats niet mochten verlaten, zodoende. (P. Wieriks)

[In 1982 werd aan Piet en Sjaan Wieriks voor hun activiteiten in de oorlog het Verzetsherdenkingskruis toegekend].

Ze waren altijd 's nachts op pad

Ze brachten bij mij op vrijdagavond een paard van de B.S., de verzetsbeweging, die hadden ze van een zwarthandelaar in beslag genomen. Die man had eerst een terrein hier op Zoetermeer, maar kon hier op Zoetermeer nergens meer terecht. Want iemand die wat deed en ook de BS hielp, daar konden ze wat van hebben. Maar die vent, daar kregen ze nooit niks van, die wilde nooit ergens mee te maken hebben en die hebben ze achter z'n gat gezeten. Hij kreeg nooit de gelegenheid meer. En toen verhuisde hij naar Nootdorp. Toen ze dat paard in beslag hadden genomen heeft die vent de Landwacht erachter gezet en die is toen een razzia gaan houden. Toen moest Van Rij onderduiken, dokter Kentgens ... noem maar op. Daar hebben ze toen Piet Herwijnen van gegrepen, dat was de enige ... Je beseftte wel dat het gevaarlijk was, maar hoe is dat nou. Daar stap je zo maar onwillekeurig in en van het een komt het ander ... Je staat er niet bij stil. Je wist dat je er iets goeds mee deed, en voor de rest. Ik ben toen Piet Herwijnen weg was, die veertien dagen dat ie in het Haagse Veer gezeten heeft, 's nachts ook niet thuis geweest. (J. Vollebregt)

Ik wist nooit waar die sliep hoor. Later drong het meer tot me door als toen. (M. Vollebregt-Zwetsloot)

Ik heb met de BS te maken gekregen, om te slachten dan, in eind '44. Daarvóór kwamen ze wel eens wat halen, een stukje vlees voor een zieke of zo wat... Op een avond: "Kun je straks een paar schapen hebben?" Ik zeg: "Nou laat ze maar komen". Ze waren altijd 's nachts op pad, gewoon over de Dorpsstraat heen, ... die schapen deden geen bek open, niks, acht of negen waren het er wel. (J. Vollebregt)

Per ongeluk in het verzet?

Op de bekende Dolle Dinsdag in september 1944 zijn we als staf van de Binnenlandse Strijdkrachten voor het eerst officieel bij elkaar geweest. We, dat waren: tandarts Kentgens

als commandant, wachmeester Van Rij als commandant van het strijdend gedeelte (SG), opperwachmeester Stegenga als commandant van de bewakingstroepen (BT) en ik als toegevoegd officier, zoveel als luitenant-kwartiermeester. We kwamen, denkend dat de opmars der geallieerden dichtbij was, bijeen in 't Oude Huis waar Kentgens woonde. Daar werden ons voor het eerst de armbanden met "NBS" (Nederlandsche Binnenlandse Strijdkrachten) getoond, die verborgen waren in een begraven ton op het eilandje in de tuin. De rollen werden besproken maar het ging niet door! Alleen het zuiden van ons land werd bevrijd. Bij die bijeenkomst hadden we via de ondergrondse inlichtingendienst al doorgekregen, dat de Duitse garnizoenscommandanten van Gouda en Bodegraven waren overeengekomen het bijltje er bij neer te leggen, als ze een gewapende macht tegenover zich hadden gekregen. Dat had de NBS kunnen zijn!

In 1945 was ik bij de oorlogshandelingen betrokken als lid van de staf van de BS. Hoe je daarin verzeild bent geraakt? Niet te zeggen! Als er een vereniging ergens van bestaat kun je beslissen om daarvan lid te worden of niet. Maar het verzet? Daarin ben ik vanzelf terecht gekomen als vaderlandslievend Hollander, die de vrijheid lief had! (J. van Doornen)

... Ik was op de hoogte van de activiteiten van het verzet, al wist je niet de finesses. Een broer van mij was erbij en er werd bij ons thuis in een loods geoefend. Ik hield dan een oogje in het zeil of er onraad was. Verder was ik behulpzaam bij het verspreiden van gestencilde vlugschriften. (P.G. Roos)

Boodschappen voor Marie

Op Dolle Dinsdag in september 1944 was de BS nog druk doende zich voor te bereiden op eventuele gewapende actie. Met dubbele ijver werd hieraan vanaf die dag gewerkt. Wapens werden gereed gemaakt in een fabriek in de Dorpsstraat. Het verzet ging feller optreden en hield zich in toenemende mate bezig met sabotagehandelingen. De Duitsers reageerden met scherpe controle en razzia's en er werd veel geschoten.

Om aan wapens te komen moesten deze of worden buitgemaakt op de Duitsers of worden afgeworpen door geallieerde vliegtuigen. Voor Zoetermeer werd een droppingsveld uitgezocht aan de noordkant van de Noord-Aa. Een codezin werd afgesproken en aan Engeland doorgegeven. Als die codezin dan door Radio Oranje werd medegedeeld, was Zoetermeer aan de beurt voor een wapendropping. Daar moest heel wat voor geluisterd worden. Avond aan avond werden codezinnen als "Boodschappen voor Marie; de worm heeft rode haren", "Mieke gaat op reis" of "De tarwe bloeit" doorgegeven.

Het is gebeurd dat een vliegtuig met een lading voor Zoetermeer vrij ver van het droppingsveld afwierp, per abuis natuurlijk. Het verzet stond vergeefs te wachten en wist niet waar de lading terecht was gekomen. De volgende morgen belde een landbouwer aan de andere kant van de Noord-Aa echter de politie met de melding dat er iets vreemds in het land lag. Het Zoetermeerse politiebureau wist wel aan wie een dergelijk bericht eerst nog even moest worden doorgegeven voor men het aan de bezetter meldde. De Duitsers gingen er snel op af maar eenmaal aangekomen op de plaats, wisten omstanders slechts te vertellen dat onbekenden het "vreemds" hadden weggehaald met rode auto's. Deze auto's van een Zoetermeerse firma zullen later wel zijn overgeleverd. De afgeworpen

wapens waren dus in handen van het verzet en een deel werd met de schuit van een beurtschipper naar Leiden gebracht.

De Zoetermeerse afdeling van de BS kon met de wapens gevechtsklaar gemaakt worden. Het strijdend gedeelte (SG) bestond uit zes secties van tien man in Zoetermeer, drie secties van tien man uit Benthuizen en een sectie staf voor administratie, vervoer, verbindingen, voedsel en inlichtingen. Daarnaast waren er nog de BT, de bewakingstroepen.

Bij een van de wapentransporten was het toch nog haast misgegaan: bij het oversteken van de rijksweg en de spoorlijn bij Bleiswijk werd de groep met hun fietsen verrast door een Duitse legerauto, die met grote snelheid kwam aangereden. Een officier met het pistool in de aanslag sprong eruit. Een van de fietstassen waarin de wapens werden vervoerd, scheurde open toen de fiets van de spoordijk afbonkte en enkele wapens vielen op de grond. Tegenover de officier stond een verzetsman, eveneens met het wapen in de aanslag. Ze keken elkaar aan en het was de Duitser die het eerste zijn wapen liet zakken. De auto met de officier en de manschappen reed weg. Wellicht hadden ze gezien, dat er achter de spoorlijn nog meer verzetsmensen gereed lagen. Dit verhaal tekent wel de sfeer van het verzet: actief en gedurfd maar met uiterste zelfbeheersing om bloedvergieten te voorkomen. (W. Olivier)

... 's Nachts kreeg ik de boodschap, dat ik een dode koe moest komen slachten in Gelderswoude en ik moest ook nog een schietmasker meenemen en een kogeltje, want met een vliegtuig hadden ze door de zolder van de stal heengeschoten. We komen daar, ik kijk naar de zolder, zo'n gaatje erin. Tussen de andere koeien in ben ik die koe aan het villen en aan het klein maken maar op een gegeven moment: "rechts, links, rechts, links". Waren ze van de BS boven bij die boer aan het oefenen. Er scheen de avond tevoren een stengun afgegaan te zijn en toen was die koe getroffen. De koe daarnaast was ook geraakt. Die boer kwam naar mij toe en zei: "Wat denk je van die koe" en hij liet zien: "hier is die kogel erin gegaan en hier eruit gekomen." Ik zag dat die koe lekker was gaan liggen herkauwen ... en die is blijven leven. (J. Vollebregt)

Zwarte Han

In Zoetermeer was, evenals overal, veel zwarte handel. Zo was er een zwarte handelaar met de naam Zwarte Han. Hij kocht paarden op en verkocht het paardevlees voor zeer hoge prijzen aan vreemdelingen, die naar Zoetermeer kwamen om iets te eten te bemachtigen. De ondergrondse vond het werkelijk te gek worden om hongerende mensen zo verschrikkelijk af te zetten en deed een paar maal een inval bij zo'n zwarte slachtpartij. Uiteindelijk hebben goede marechaussees Zwarte Han gearresteerd en opgesloten. En wat doet deze gereformeerde broeder? Hij koopt zijn vrijheid door aan de NSB-hoofdwachtmeester een briefje te geven met de namen van mensen die, naar hij dacht, bij de ondergrondse waren. Een der goeden heeft dat briefje weten over te nemen en ... daar stond mijn naam ook op! Heel snel werden de verradenen gewaarschuwd en toen werd het voor mij: onderduiken. 's Zondags moest ik nog als ouderling en voorlezer naar de kerk. Als ik het ooit moeilijk heb gehad om te beslissen wat ik doen moest, was het wel voor die zondag na het verraad. Maar ... ik ben gegaan en zag vanaf mijn plaats voor het

voorlezersbord de verrader dichtbij zitten. Hij was een trouwe kerkganger. Zelf kon hij natuurlijk niets tegen mij ondernemen, maar later liep hij nogal eens voor ons huis aan de Stationsstraat heen en weer, zodat het voor mijn dochter Riet, die het illegale Trouw rondbracht, ook niet altijd prettig was.

En ik overdag maar wat zwerven. Samen met Stegenga heb ik nog een nacht geslapen bij Arie Kalisvaart aan de laan bij de watertoren. Ik ben nog naar Gouda naar mijn broer gegaan en besloot later te gaan slapen in het kantoor van Zelandia, naast het bureau van de marechaussee. Ik heb hier verschillende keren de foute voor het raam gezien voor ik in bed dook. Ik ging er maar vanuit dat hij mij zo naast zijn deur niet ging zoeken. (J. van Doornen)

Een jachthuis in Zevenhuizen

In een jachthuis aan de Rotte in Zevenhuizen hadden acht leden van de BS een onderdak gevonden, nadat zij verraden waren door Zwarte Han, een zwarte slachter uit Zoetermeer. Vanuit dit hoofdkwartier werd de BS in Zoetermeer en Benthuizen geïnstrueerd. Reeds spoedig werd het gezelschap uitgebreid met een Amerikaanse vlieger, John McCormick, die met zijn vliegtuig in de omgeving was neergestort. In april 1945 stortte een zware Engelse bommenwerper, die wapens had gedropt bij Nieuwerkerk, neer en de bemanning, hoewel licht gewond, werd ook in het jachthuis ondergebracht. Zij waren al spoedig in staat mee te helpen bij de gewone werkzaamheden zoals houthakken, aardappels schillen enz. Bovendien werd in het jachthuis nog een gevangen genomen Duitse militair bewaakt. Vermoedelijk door verraad kwamen de Duitsers de verblijfplaats in het jachthuis te weten.

Jacob Leendert van Rij.

Op zondagavond 29 april was het huis plotseling omsingeld en in het vuurgevecht dat volgde, werd de Amerikaanse vlieger getroffen door een scherp van een handgranaat. Hij overleed vrijwel ogenblikkelijk. Ook Kentgens, de commandant van de BS, werd naar men meende dodelijk getroffen. Wachtmeester Van Rij had, nadat hij de commandant had zien vallen, onmiddellijk het commando overgenomen en stormde met een salvo uit zijn stengun het huis uit, onmiddellijk gevolgd door alle bewoners behalve de gewonden en een Engelsman die aan dysenterie leed. Hij dekte hun aftocht en allen konden zich dankzij zijn dapperheid in veiligheid stellen. Bij de strijd was hij gewond geraakt maar nog twee uren hield hij alleen stand in het moeras aan de Rotte, totdat hij uitgeput voorover viel en verdronk.

De achtergebleven gewonden en de zieke Engelsman werden door de Duitsers gevangen genomen en bleven tot de capitulatie in hun handen. Tijdens de overval bevonden zich in het jachthuis ook nog twee familieleden van de eigenaar, alsmede mevrouw Van Rij met haar zoontje. Zij werd gewond en na afloop van het gevecht opgenomen in een burgerziekenhuis; de anderen konden ontsnappen. Kentgens, die door zijn hoofd geschoten was, herstelde wonderwel in een Duits hospitaal en verscheen spoedig na de bevrijding weer in Zoetermeer. (W. Olivier)

Ieder mens heeft recht op z'n vrijheid

Een belangrijke taak van de LO was de zorg voor onderduikadressen. Het meest kwamen landbouwers in aanmerking. De boerderij kende uiteraard wat voedsel betreft het minst van alle grote problemen. Vele tientallen jaren was het gewoonte dat boerenknechts van heinde en ver gekomen een betrekking kregen bij een landbouwer. Vroeger legaal, waren dit in de oorlog veelal onderduikers. Ook in het dorp woonachtige gezinnen namen onderduikers op. Daar werd door de gehele bevolking behoorlijk over gezwegen. De in ons dorp wonende NSB'ers moeten vaak geweten hebben dat hier of daar een onderduiker verbleef. Vooral in gevallen waarin het mensen betrof die voorzien van papieren ook wel gewoon op straat verschenen.

Het grote aantal onderduikers dat Zoetermeer herbergde moet toch haast wel een publiek geheim zijn geweest. Hoe het ook zij, onder de onderduikers vielen voor zover wij ons herinneren weinig of geen slachtoffers. Heel voorzichtig werden bewoners gepolst en omdat leden van de LO elk huis, elke situatie en elke gezinssamenstelling kenden, kon een belangrijk aantal adressen worden gevonden. (W. Olivier)

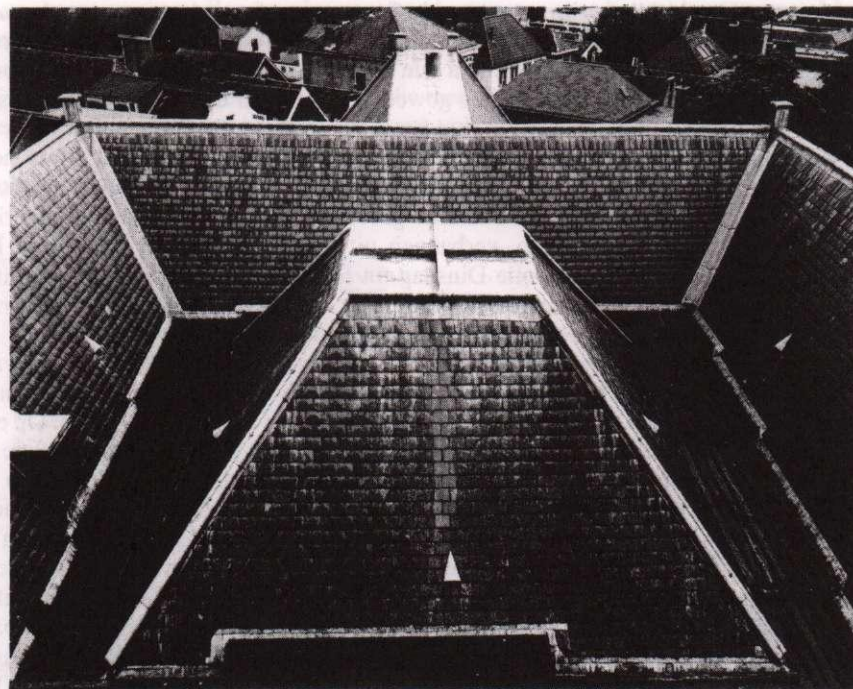
... Het was gevaarlijk om onderduikers in huis te hebben. In de oorlogsjaren dachten we daar echter niet aan. Pas na de oorlog beseften we hoe gevaarlijk het was en hoorden we dat veel mensen waren gepakt. Toen kwam ook de reactie. Als er 's nachts een kat of een hond over het grind liep, stond ik van schrik en angst naast m'n bed.

Op een avond, het was al kwart over acht, belt iemand van het verzet bij mij aan met de vraag of ik een Joodse vrouw uit Bleiswijk in huis wil nemen. Het verzet had al negen andere adressen geprobeerd maar niemand kon of wilde haar in huis hebben. Mijn vrouw en ik keken elkaar eens aan en hebben toen ja gezegd. Waarom? Nou, het maakte niks uit of je gelovig bent of niet, of waarin je gelooft. Ieder mens heeft recht op z'n vrijheid.

Wij namen dus mevrouw Querido in huis. Eerder had zij met haar man en haar dochttertje van anderhalf jaar ondergedoken gezeten bij een kapper in Bleiswijk. Daar waren ze echter zeer onvoorzichtig. Het kind speelde gewoon in de box in de zaak en zij ging, alsof er niets aan de hand was, boodschappen doen. Dat moest natuurlijk een keer fout gaan. Nadat ze gevlucht waren zijn ze eerst alle drie op andere adressen ondergebracht. Later zijn het kind, waar mijn vrouw en ik dol op waren, en de man ook bij ons komen wonen. (P. Wieriks)

Toen ze ziek werd zei m'n man: "of we nou voor twee of voor drie doodgeschoten worden, dat maakt niets uit", dus toen hebben we hem ook laten komen... Ze waren 12½ jaar getrouwd, dat hebben we nog gevierd. M'n zwager had gezorgd voor melk, clandestien, we zouden pudding koken en zo. We hadden geen schuilplaats, ze liepen gewoon rond, maar de achterdeur was ook altijd op slot, en dichte gordijnen natuurlijk. (A. Wieriks-Windhorst)

Tijdens een razzia heb ik de vrouw en het kind in de kap van de kerk verborgen. De man wilde niet onder de kap. Hij was hartpatiënt en was bang dat hij daarboven een hartaanval zou krijgen. Gelukkig vond ik een oplossing. Behalve koster was ik ook doodgraver. Ik liet de man werkkleding aantrekken en terwijl de Duitsers langs het kerkhof liepen en naar ons keken, waren hij en ik zogenaamd bezig een graf op te meten. Ze dachten dat hij een knecht van me was. (P. Wieriks)

Het dak van de Hervormde Kerk. Onder de kap werden onderduikers verborgen.

Dominee Woldendorp wist van onze onderduikers af. Hij overviel ons in het begin en toen zag hij ze aan tafel zitten. Hij moest er niets van hebben! Later wisten nog een paar mensen het en dan natuurlijk de ondergrondse. Verder eigenlijk niemand. Misschien dat de melkboer argwaan kreeg, vanwege de melkbonnen voor het kind. (A. Wieriks-Windhorst)

De Duitsers kwamen tijdens razzia's nooit in de kerk kijken. Zodoende kon ik daar veel mensen verbergen. Het was tijdelijk, bijvoorbeeld voor een nacht. Ik haalde dan de kussens van de banken en legde die op het balkon van het orgel. Aan weerszijden van het orgel hebben wel twintig, dus in totaal veertig man de nacht doorgebracht. Op de grond liggend konden ze door de balustrade en het grote raam naar buiten kijken. Dat betekende, dat ook de Duitsers bij volle maan de mannen zouden kunnen zien als ze gingen staan. Het was dus zaak dat iedereen zo plat mogelijk bleef liggen. Als de razzia voorbij was, liet ik ze een voor een vertrekken. Die mannen in de kerk, dat was voor een paar keer. De Joodse familie hadden we echter van oktober 1944 tot na de oorlog. (P. Wieriks)

... Aan het eind van de oorlog was burgemeester Brug van Leiderdorp, een vriend van ons, ook ondergedoken. Hij zat in Alphen aan den Rijn bij een vertrouwde familie. Om er eens uit te zijn, zijn hij en zijn vrouw op de fiets naar ons toegekomen om te logeren en toen is Brug ziek geworden. Dokter Palte, een zeer betrouwbaar vaderlander, heeft hem behandeld, nadat ik hem had ingelicht wie de onderduiker was. Brug en zijn vrouw Marie zijn daardoor enkele weken bij ons geweest, veel langer dan de bedoeling was.

Tijdens de oorlog kwamen ook nogal eens de overste Boots van de BVL en de heer Rutgers van het Vrijwillig Motorkorps langs. Deze laatste was commissaris van politie in Den Haag. Hij is zo lang mogelijk in functie gebleven maar tenslotte, door weigering om bepaalde bevelen op te volgen, verbannen uit de kuststrook. Hij zat ook in het ondergrondse werk en werd op Dolle Dinsdag uit Harderwijk, waar hij verbleef, naar Den Haag gehaald. Men dacht dat de bevrijding daar was, maar die bleef uit. Het verzet in Den Haag heeft toen niet meer naar hem omgekeken.

Op een dag stond er een Haagse politieagent in uniform bij ons op de stoep. Hij kwam namens de heer Rutgers, die bij een familielid in Den Haag ondergedoken was, vragen of ik wat voor hem kon doen. Hij was al wel voorzien van een vals persoonsbewijs. Op een avond ben ik met Riet naar Den Haag gefietst naar het opgegeven adres. Daar wachtte de heer Rutgers op ons met twee koffers. Die hebben we met enige moeite achterop de damesfiets gepakt en met Riet bij mij achterop hebben we de tocht naar Zoetermeer aanvaard. Het was echter reeds na bezette tijd [sperrtijd] geworden en bij de brug in Voorburg werden we door de Duitse wacht aangehouden. We hebben ons daardoorheen weten te praten, mede doordat ik als hoofd van de Luchtbeschermingsdienst altijd buiten mocht zijn. Zo kwamen we tenslotte weer thuis aan. De heer Rutgers heeft een paar dagen bij ons vertoefd en is toen met een vrachtwagen van Brinkers, waarmee nogal eens voedsel werd gehaald, naar het oosten vertrokken. Hij moest onder een zeil worden verstopt om de wachten te kunnen passeren. (J. van Doornen)

Je kende je pappenheimers wel

Na de opkomst van de Nationaal Socialistische Beweging (NSB) kwamen in Zoetermeer ook NSB'ers te voorschijn, die na 1933 op zaterdag hun weekblad 'Volk en Vaderland' ventten. Misschien kennen de ouderen onder ons nog wel het versje 'Op de hoek van de straat ...'

Als tegenhanger kwam daarvoor de Oranje Garde, een jeugdorganisatie die het Koninklijk Huis zeer hoog had. De vele leden verschenen in een eenvoudig uniform met grijze blouse met oranje das en baret plus oranje veer en de oude prinsenvlag [oranje-blanje-bleu]. Daar was ik stafleider en Gerrit Roos was commandant. Het leek met het exerceren en marcheren wel een semi-militaire organisatie. (J. van Doornen)

... Er waren in Zoetermeer niet zoveel NSB'ers. Voor de oorlog waren er wel sympathisanten, vooral onder boeren en tuinders. Er werd veel groente doorgedraaid en wat wegging, ging naar Duitsland; daar was dus alle hoop op gevestigd. Toen de Duitsers tijdens de bezetting hun ware gezicht lieten zien, waren ze gauw bekeerd. (P.G. Roos)

... Je had wel een paar gezinnen waarvan je wist, dat ze NSB waren. Die mensen hadden het aan het begin van de oorlog goed. Maar later hadden ze het heel slecht, geen mens keek naar ze om. In het begin speelden ze mooi weer. Ze kregen dubbele rantsoenen, alles. Op 't laatst waren de rollen omgekeerd. Ze durfden bij niemand aan te kloppen, dus ze zagen grauw van ellende... Je moest wel oppassen met bepaalde mensen... Maar je kende je pappenheimers wel.

Bij de bevrijding waren er een paar van die meisjes die met de Duitsers hadden gevreeën. Die werden kaalgeknipt, het was een soort volksgericht. Iedereen had schik natuurlijk. De vader van een van die meisjes had de mensen die knipten wel willen vermoorden. Die moest met man en macht in bedwang worden gehouden. (J. van der Tas)

**OP DE HOEK VAN DE STRAAT,
STAAT EEN N.S.B'ER.
'T IS GEEN MAN, 'T IS GEEN VROUW,
MAAR EEN RASPLEBEER,
MET EEN KRANT IN ZIJN HAND,
STAAT HIJ DAAR TE VENTEN;
EN VERKOOPT ZIJN VADERLAND,
VOOR ZES ROOIE CENTEN.**

25. Vandaag was Gerrit Pars weer terug na 2 dagen
vacantie. Zelandia aanzegging gekregen, dat de
fabriek gesloten moest blijven. Eerst was het een tijde-
lijke maatregel, maar nu is de sluiting bestendig.
Personeel wordt weer voor moeilijkheden.
Vanmorgen werden we opgeschrikt, doordat er een
Amerikaanse bommenwerper brandend aan
de Bleisw. weg was neergekomen. Natuurlijk
ontzettend veel mensen er naar toe. Er was de
heele dag door 't leek wel een bedevaart.
Vanavond kwam het bericht door, dat er 2
Canadeezen gevangen genomen waren. Er is nu wel

De Dorpsstraat met links het voormalige raadhuis van Zegwaart (met balkon) en
daarnaast een kantoor van Brinkers.

DAGBOEK

Het leven ging gewoon door

[N.Nieuwenhuijsen, 25 juli tot 25 oktober 1943]

25 juli 1943

Vanmorgen ter kerke geweest. Er werd afgekondigd, dat de kinderen uit de stad woens-
dag a.s. zullen arriveren. De dag verder bij Boon geweest. Genoten van prachtig
zomerweer. 's Middags bij Dien thee gedronken. Vanavond na kerktijd bij Leen op visite
geweest. Vanavond geen radio gehoord.

30 juli

Vandaag was Gerrit Pars weer terug van 2 dagen vakantie. Zelandia [eigendom van
Brinkers, waar N. werkte] aanzegging gekregen, dat de fabriek gesloten moest blijven.
Eerst was het een tijdelijke maatregel, maar nu is de sluiting bestendig. Personeel zo-
doende weer voor moeilijkheden.

Vanmorgen werden we opgeschrikt, doordat er een Amerikaanse bommenwerper
brandend aan de Bleiswijkseweg was neergekomen. Natuurlijk ontzettend veel mensen
er naar toe. Trouwens de heele dag door. 't Leek wel een bedevaart. Vanavond kwam het
bericht door, dat er 2 Canadeezen gevangen genomen waren. Een ervan was gewond. In
't dorp gaf deze kwestie veel opschudding. De Duitschers werden woest, omdat diversche
mensen gingen zwaaien en lachten tegen deze 2 piloten. Een jongen hebben ze in de
bus getrapt, afgeranseld met z'n drieën en toen in Voorburg eruit gegooid. Hij moest z'n
naam opgeven ('t was geen Zoetermeerder). De mensen zijn bang dat deze kwestie
straf uit zal lokken.

Vanavond met Annie nog even naar de plaats des onheils geweest. Lectuur bij Boon
vandaan meegenomen voor de Noordoostpolder. Alzoo was dit een dag vol sensatie. 't
Was in deze oorlog nog niet gebeurd, dat een vliegtuig in Zoetermeer was geland.

Van R. Roos heben ze thuis ook bericht ontvangen. Hij is ca. 6 weken weg naar
Duitschland als krijgsgevangene. Vanavond laatste orgelges gehad voor de vakantie.

5 augustus

... op 't oogenblik dat ik zit te schrijven regent het weer heerlijk. Maar nou ja, er komen
nog meer dagen zullen we hopen. Anton de Gelder is ook overwachts over uit Duitschland.
Hij zag er goed uit.

Vandaag is ook bekend geworden, dat mannelijke personen boven 16 jaar niet meer in
de Noordelijke Provincies mogen komen of vertoeven, d.w.z. die er niet woonachtig
zijn. Dit is waarschijnlijk gedaan om de onderduikers in het vaarwater te zitten. Een
strop evenwel voor Henk, want nu kan hij a.s. zaterdag niet naar Deventer toe.

Gerard is ook met de trein van 1 uur uit Den Haag gekomen. Op kantoor werd het 't beste
gevonden, dat hij maar naar huis ging. Dit staat in verband met de verordening, dat
jongens geboren in 1922, '23 en '24 niet meer bij een werkgever in dienst mogen zijn.
Hij kijkt het nu eerst maar eens af. Fijne boel hoor!

Ben Veldhuyzen moet zich volgende week voor de arbeidsinzet melden. Er zijn er nu al

heel wat weg uit Zoetermeer. Ja, we zullen nog harde dingen meemaken eer dat de Mof op z'n knieën ligt. Fijn als we alles in 't geloof kunnen dragen, wetende, dat God regeert en Hij alleen.

9 augustus

Vandaag is zwager Jaap jarig. Op Sicilië zou 't nog 2 dagen duren, zou er door de radio gezegd zijn. 't Is maar te hopen. Vanmiddag zijn er 3 kinderen begraven. Deze waren gestorven aan bloed-diarhee. Ze zeiden, dat er reeds 70 of 80 gevallen in 't dorp geconstateerd waren.

Vanavond zijn we allemaal naar Jaap geweest om z'n verjaardag te vieren.

14 augustus

De heerschende ziekte heeft een kind van E. Verboom getroffen. Gisteren is het gestorven. Er zijn nu meen ik 6 of 7 sterfgevallen. Er staan nu borden in de gemeente voor de Duitse weermacht, dat ze zich niet met de burgers mogen ophouden. Eten of drinken in de cafe's is voor hen verboden. Men zegt dat de ziekte bij de Moffen vandaan komt. De mensen, die het nu krijgen schijnen direct naar het ziekenhuis te gaan. 't Is te hopen dat God ook hier ingrijpt. We dachten er eerst nogal licht over, maar 't werkt terdege door. Gelukkig zijn er ook gevallen, waarin beterschap is ingetreden...

21 augustus

Op kantoor weer een drukke morgen. Ik ben tenminste genoodzaakt geweest om vanmiddag door te werken. De Heer Vlot ging weer aardig te keer. Hij vertelde ons, dat hij van plan was om eruit te stappen. Vanmiddag heeft de Grüne Polizei controle uitgeoefend, op de hoek van de Stationsstraat. 't Is tegenwoordig oppassen voor de jongelui. Gerard met z'n vrienden was gaan zwemmen naar de Noord-Aa. Jan Beimers is ze gaan waarschuwen, dat ze maar even weg moesten blijven. Ze waren echter spoedig weer verdwenen. Vanavond is Miep gekomen uit Deventer. Fijn voor Henk. De geallieerden hebben weer een paar eilandjes bezet. Het weer is weer een beetje van streek. Het is nog wel warm, maar op 't oogenblik regent het. Ik ga nog een paar cigarettens draaien en dan naar bed. J. Boon kwam vanavond ook onverwachts thuis.

2 september

... Van R. Roos hadden ze bericht gehad. Hij zit nu op een plaats bij de grens van Tsjecho-Slowakije. Hij schijnt ook hard te moeten werken. 't Is natuurlijk slavendienst. Verder nieuws weet ik niet.

In Rusland gaat het goed vooruit. Ik wilde wel, dat de oorlog afgelopen was. We zitten er nu 4 jaar in. Ik heb nu een aardig salaris bij Brinkers, maar aan de andere kant is er weer zooveel dat een huwelijk tegenhoudt. Maar: Moed en Vertrouwen.

19 september

... Vanmiddag is er een Duitse jager neergestreken of gevallen achter bij Glijnis op het land. De piloot kwam er ongedeerd af. Izak Roos was ziek, zoodat neef Jaap het orgel speelde in de kerk. Het licht moest aangestoken worden, zoodat we wel weer gauw middagkerk zullen hebben. Ik voor mij vind 's avonds veel gezelliger. Maar ja, voor de gezelligheid kom je er nu eenmaal niet. Vanavond op de koffie geweest bij de Heer en

Mevrouw Lodewijk. Bouk Wagenaar was er ook met haar man. Toen die twee vertrokken waren, kregen we nog een lekkere snaps. Netjes op Führertijd weer thuis.

23 september

Vanmorgen werd het hele dorp opgeschrikt door een overval op de distributiedienst. Jaap Havenaar was met de koffer achterop op weg naar Hazerswoude begeleid door 2 marechaussees, ook uit Hazerswoude. De overval was in tijd van een zucht gebeurd vlak bij het kerkhof van Hazerswoude. Vanmiddag is Jaap met de politie al verhoord en morgen moet de heele uitreikingsploeg naar Rotterdam om verhoord te worden. " 't Is voor het Vaderland" zeiden de overvallers. 't Is natuurlijk jammer voor de personen die de dupe zijn. 't Is maar te hopen dat ze er goed van af komen. Op nog 4 plaatsen is het gebeurd.

2 oktober

In de krant stond weer een lijst van 19 personen die doodgeschoten zijn. Vreeselijk! Dit als vergelding voor de sluipmoorden die de laatste tijd gepleegd zijn. Er was ook een kennis van Henk bij. De laatste 2 of 3 jaren zijn er heel wat op deze manier de dood ingegaan. Je hart keert om als je zulke dingen leest. Vanmorgen zijn de Duitse soldaten werkelijk vertrokken. 't Is nu ongekend stil op dorp. Misschien dat het nu een week of wat rustig blijft. De weektaak is weer achter de rug. Op 't oogenblik regent het. Vanmiddag aardappelen geschild. Vanavond bij Annie geweest. Verder geen nieuws.

5 oktober

De radio was vanochtend weer niet te hooren; terwijl om 1 uur Radio-Oranje ontbrak op 't appèl.

Vanmiddag moest Gerrit Roos om 4 uur weg aangezien hij vandaag aantekende. Goof van Driel heeft hetzelfde lot ondergaan. Van Robert Roos hebben ze pas weer bericht gehad. Hij schijnt hard te moeten werken, maar het eten was wel goed.

Om half acht vanavond vader weggebracht naar het Gemeentehuis, waar hij vergadering had van de Leerplicht Commissie. Het is voor hem te donker om alleen de straat op te gaan. Het eiland Corsica is nu weer geheel in geallieerde handen. Verder geen bijzonder oorlogsnieuws. Vanavond hebben ze Dirk Sentel weggehaald. Deze jongeman was namelijk thuisgebleven uit Duitschland.

15 oktober

... Piet Kalisvaart heeft bericht gestuurd, dat hij alles kwijt is geraakt met het laatste bombardement op Cassel. Ook Jaap de Boef en anderen zijn hiervan slachtoffer geworden. Je kan geloven, dat die jongens daar wat doorstaan... Jaap Havenaar zit nu in de gevangenis van Vught, omdat het kamp vol is. Er zijn daar tusschen de 20 en 30.000 personen opgesloten. Verschrikkelijk niet? Veel Joden zijn er aanwezig. Vandaag heb ik Versloot opgebeld, of wij op een houten huis kunnen rekenen als hij eventueel gaat bouwen. Hij was zelf niet thuis, zoodat we nog geen antwoord hebben. Als we zekerheid hebben, dat hij ons geen woning kan garanderen, dan kunnen we ons op andere plannen beraden...

18 oktober

... Henk is vanmorgen afgekeurd voor de arbeidsinzet in Duitsland. Dit hadden we in 't minst niet gedacht. Hij is beklopt, moest een paar maal ademen en 't was gebeurd. Nu had hij wel eenige goede wenken en adviezen gehad, maar de dokter die hem keurde moest toch uiteindelijk de doorslag geven. We mogen Gods hand in deze zaak wel zien en dankbaar zijn, dat Hij ons voorloopig althans voor grootere moeilijkheden bewaren wil. Helaas is Jaap van tante Maaïke vanmiddag op 't onverwachts opgehaald. Hij was met de trein van 3 uur uit Den Haag gekomen. Hij was even thuis geweest en zou op de fiets naar het dorp gaan. Net stapt hij vanuit de garage in de poort naast 't huis en daar loopt hij in de armen van 2 verraders, ik bedoel hm! 'W.A.-mannen'. Nou hij mocht per gratie nog een paar boterhammen mee en de huisgenooten gedag zeggen en toen mee op de fiets naar Gouda. Het is voor mij een raadsel, dat hij nog één been in huis heeft gezet, vanaf het oogenblik dat hij wist dan en dan moet ik naar Duitsland. Maar ja, ze hebben gedacht overdag komen ze niet. 's Nachts sliep hij al niet meer thuis. ... Verder geen nieuws.

19 oktober

... Vanmiddag na het eten hebben Jo en ik Miep naar de trein gebracht. Piet Kuif ging ook met dezelfde trein naar Oldenzaal en vandaar gaat hij morgen naar Duitsland. Terug naar huis zijn we bij tante Maaïke aangeweest. Jaap had vanochtend juist zelf opgebeld. Oom en tante mochten vanavond na 7 uur bij hem komen. Ze mochten een koffer meebrengen met het noodige erin. Morgen zou hij naar Amersfoort gebracht worden. Vanmiddag heb ik me ontzettend zitten opwinden over die smerige W.A. hier. Ik vind het een lafhartige daad, om als zogenaamd Nederlander een jongen in te rekenen ten voordeele van een vijand. Ik heb ze veracht in het diepst van mijn hart. Een jongen van smid Jongerius is er beter afgekomen. Die heeft ze aan zien komen en heeft natuurlijk direct de beenen genomen. Vanavond bij Annie geweest.

22 oktober

Veldhuyzen heeft prijsopgaaf gegeven van een keukentje inrichten. Het kwam op fl.100,- à fl.150,-. De waterleiding zou op fl.12,- komen dat is dus fl.162,-. Dan komt de lichtkwestie nog. Dus royaal genomen zal het heele zaakje fl.200,- kosten. Nu is maar de vraag, wie betaalt dit. Daar moet nog over gesproken worden. Er zou dan een granieten gootsteen komen, een aanrecht met kastjes en een plank om diverse spullen op te zetten...

25 oktober

Vandaag niet veel nieuws. Weinig of geen ingrijpende oorlogsberichten. De radio's moeten nu ingeleverd zijn, zoodat voorzichtigheid met luisteren geboden is. De Russen hebben Melitopol genomen. Maar goed, dat de 'Anti-leugenpillen' ons op de hoogte houden. De toewijzingencontroleurs hebben nu eindelijk bij de firma afgewerkt. Gerrit Pars had met een partij biljarten afscheid genomen. Cor van Driel gaat morgen weer naar Frankrijk terug.

[Niek Nieuwenhuijsen en Annie Boon trouwden uiteindelijk toch op 16 december 1943 en gingen inwonen bij zijn ouders. Tijdens de hongerwinter werd van de nood een deugd gemaakt en gingen de gezinnen samen: dat spaarde voedsel en brandstof].

VORDERINGEN

Ze hebben nooit alles kunnen weghalen

[Een van de oorzaken van de schaarste was dat veel grondstoffen en produkten werden gevorderd door de Duitsers. In de loop van de oorlog nam de plundering van ons land toe en vanaf 1944 werd Nederland totaal leeg geroofd; levensmiddelen, machines, transportmiddelen en textiel werden afgevoerd naar Duitsland.]

... Al spoedig trad een blikchaarste op, alsmede van suiker en andere grondstoffen ... In de loop van '41 werd geen cacao meer toegewezen voor de chocomel ... Benzine was evenmin meer beschikbaar. ... Later moesten vrachtauto's onderduiken, om vordering door de Duitsers te voorkomen. (A.M. Ouwendijk)

... Zoals alles gevorderd werd op het laatst, is ook bij Nutricia erg veel gevorderd. Maar ze hebben nooit alles kunnen weghalen, want het bedrijf was groot en had veel hoekjes en gaatjes ... Hoe ging dat in zijn werk? Het was of 'total surprise', ofwel het was min of meer bekend. Dan gingen ze met een schrijfmachine weg die men bewust had laten staan... (E.J. van der Hagen)

... Mijn zoon Johan ging op mijn fiets een keer melk halen bij Jan Kalisvaart. Hij kwam een alleenlopende Duitser tegen en hoe Johan ook met zijn schoolduits praatte en wees op het plaatje van de LBD: de fiets werd hem afgepakt. Ik zie nog zijn bedremmelde gezicht toen hij lopende thuiskwam met de melk.

Aan het einde van de oorlog werd er veel geroofd door de moffen privé. Aan de zaak kwamen een keer een paar moffen; het bleken broers te zijn, die een vrachtauto kwamen vorderen. Er moesten op hun bevel een paar zijplanken op gemaakt worden. Ze zouden na een week terugkomen en plakten er een papier op met "Beslagnahmt für die Wehrmacht"! Toen ze terugkwamen en ik er met mijn Duits aan te pas moest komen, talmde ze en zeiden tenslotte dat ze hem "für ein Fass Butter" zouden laten staan. We hebben ze opgescheept met wat pakjes vet en margarine.

In het laatste oorlogsjaar werden ook oneindig veel machines en werktuigen uit fabrieken 'gevorderd' en naar Duitsland gebracht. Zo kwam in Zoetermeer de melkfabriek Zelandia (eigendom van Brinkers) aan de beurt. Deze melkfabriek stond reeds lang stil door alle distributiemaatregelen. Daardoor viel het oog van de bezetters ook op deze fabriek. Er kwamen Duitse ambtenaren en militairen kijken en het was raak! Ook kwamen er ambtenaren van een of ander Rijksbureau aan te pas. Deze waren wat wij noemden 'goed' en die zijn er na lange onderhandelingen in geslaagd te bereiken, dat de machines aan Roemenië geleverd moesten worden in ruil voor graan. Een pracht transactie, waarvan niemand van ons geloofde dat hij door zou gaan. Toch kwamen er Duitse militairen als taxateurs en ze vonden in de fabriek een paar vaten benzine. Toen was de boot aan: hoe konden er vaten benzine in een stilstaande fabriek staan? (ze waren in werkelijkheid van de ondergrondse om direkt bij de bevrijding voor onze auto's te dienen!)

Vrijstelling vordering van rijwielen
Freistellung Fahrradforderung

De burgemeester van **ZOETERMEER**
 Der Bürgermeister von **ZOETERMEER**
VERKLAART dat *J. P. Kollbeeg*
 erklart dass *Rokkeveenschuyweg 6*
 wonende *wohnhaf*
 in deze gemeente, is vrijgesteld van inlevering van het
in dieser Gemeinde, ist befreit von Einlieferung des
 aan hem toebehoorend heerenrijwiel.
aan haar ihm toebehoorend heerenrijwiel.
ihm toebehoorend heerenrijwiel.
ZOETERMEER *6 Aug 1944*
 De burgemeester voornoemd,
 Der Bürgermeister
[Signature]
 N. S. 20052 II Z. O. Z.

De morgen na deze ontdekking, waar ik bij geweest was, liep ik op het trottoir langs het bureau van de marechaussee, toen een auto stopte waaruit dezelfde vorderaars stapten van de vorige dag. Ze zwaaiden met een machinepistool en pakten mij in mijn kraag en namen me mee naar binnen. Meer dan een uur heeft een officier mij 'verhoord' en dreigde steeds maar met dat pistool: van wie die benzine was? Deze was zeker van de terroristen? Ik wist natuurlijk niet wat terroristen waren en verklaarde dat ik nooit meer in de stilstaande fabriek kwam. Ik ben nooit te weten gekomen of ze andere inlichtingen hadden, maar ze vertrouwden mij blijkbaar niet. Tenslotte (en dat is mij ingegeven, heb ik altijd gezegd) zei ik in het Hollands: "Als ik hier iets mee te maken had, zou ik dan hier vanmorgen zomaar gelopen hebben?" Hij vroeg wat ik anders gedaan zou hebben en ik antwoordde dat ik dan ondergedoken zou zijn, als hij wist wat dat betekende. Hij keek mij heel lang vreemd aan en zei toen: "Sie haben recht" en ik mocht gaan. Wat een opluchting!

Nog even in dit verband het volgende:
 Iemand uit Scheveningen had opdracht gekregen de machines te slopen. Er kwam een man om hierover te praten. Ik polste in welke partij de man zat en mij bleek al gauw dat hij er weinig voor voelde en het alleen deed om wat te verdienen om zodoende aan eten te komen. Hij vroeg of er nog wat groente te krijgen was in Zoetermeer. Ik ben toen met hem naar de Rokkeveen gegaan naar een boer met een land met spruitjes. De plukkers waren juist opgehouden maar als die man zelf wilde plukken dan mocht dat wel. Nog zie ik hem het land instappen, nota bene met lakschoenen aan. En toen wist ik genoeg! Ik heb hem met wat 'geldelijke voorschotten' en wat eten enkele weken aan het lijntje weten te houden. Er is geen machine gesloopt. (J. van Doornen)

SCHAARSTE

Overall haalden we hout vandaan

[Benzine was moeilijk te krijgen. Om toch te kunnen rijden werden de auto's uitgerust met gasgeneratoren, die gestookt werden met hout, antraciet, turf of turfcokes. In 1944 was drie kwart van de personenauto's voorzien van een dergelijk apparaat].

Aan het eind van de oorlog was er geen electriciteit meer. We hadden een noodkachelkje, gemaakt door Van 't Hof bij Zelandia. Daaraan zat voor de pijp een plat gedeelte waarop we dikwijls suikerbieten hebben zitten drogen. Bepaald lekker was dat niet. Overall haalden we hout vandaan. Ik herinner me dat de jongens een keer met het wagentje dat we vroeger meenamen met vakantie naar Katwijk, naar Kalisvaart zijn gegaan en daar in het land wat hout mochten zoeken. Ze kwamen met een triomfantelijk gezicht terug met het wagentje vol stookspullen. Zoiets vergeet je niet. Toen de Russen het huis van de stationschef aan het slopen waren, hebben Johan en Gerrit daar een deur vandaan weten te halen, die ze drijvende door het slootje achter ons huis wisten thuis te brengen. Onder de vloer hadden we aardappels en zakjes antraciet, die de zaak kon krijgen voor een auto die nog liep op antracietgas. Als noodverlichting hadden we kaarsen maar ook een klein lichtpitje op een accu, die bij mij aan de zaak geladen werd op een windmolentje. (J. van Doornen)

AANTEKENINGEN						TWEDE DISTRIBUTIE STAMKAART		M	V	
		a	b	c	d	e	X 424138			
BELLEVORGEN	GREINHOOP	AA					NO. PERSOONSBEWIJZ			
		AB					NO. EERSTE DIETR. STAMKAART			
	BIJZ. ARBEID	AC						GEBACHT-NAAM		
		AD						VOORNAAMEN		
	GATDOOR	AE						DE. MOONTE DATTEN		
		AF						DE. WERK-TE		
		AG						ADRES		
		AH						ROOS		
		AI						Uendrik Jacob		
		AJ						10 Dec 40		
NO. KOLEN-MADELAAR	AK						Zoetermeer			
	AL						Blaizeijkenweg 42			
DIVERSEN	AM						[Stamp: ZOETERMEER]			
	AN									
	AO									
	AP									
	AQ									
	AR									
	AS									
	AT									
	AU									
	AV									
AW										
AX										
AY										
AZ										

... Voor verlichting moesten we drijvertjes maken. We hadden van die kurken, die sneden we door in twee of drie stukken, afhankelijk van de grootte. Scheermesje er op, katoentje er door en dat werd dan gebruikt om licht te maken. We verkochten de drijvertjes. De meeste mensen hadden toen nog geen electriciteit. Licht maken moest met kaarsen en zo. Ik was nogal groot met de kaarsenfabriek in Gouda. Daar ging ik heen en dan kreeg ik handel van kaarsen. Die kon ik weer normaal verkopen. (J. en W. van der Tas)

Mondjesmaat

Je moest ontzettend zuinig zijn met alles en je rommelde wel eens wat. Dat was dan op speciaal verzoek van het verzet, dat dan iets extra's wilde hebben met Sinterklaas of met de Kerst. Ik weet wel dat mijn broer, die was bakker, toen boterletters voor het verzet gebakken heeft. Met spijs van witte bonen, wat amandelen en suiker. Dat was natuurlijk een delicatessen in die tijd. (J. van der Tas)

... Het eten tijdens de oorlog was allemaal een beetje mondjesmaat. Maar bij ons waren er nog altijd aardappels, wat groente en nagemaakte jus. We hadden het heel behoorlijk. Onze eigen bodedienst op Delft en Rotterdam vervoerde goederen in ruil voor natura. Je bedong wat voor jezelf of voor het paard een zak haver. Mijn jongste broer maakte nogal veel reizen naar Friesland en die bracht wel het een en ander mee: kaas, boter en vlees. Mijn zus was kraamverzorgster. Zij bedong bij boerenfamilies eveneens betaling in natura. Wat dat betreft sneed het mes bij ons aan drie kanten en hadden we het heel redelijk. (J. van der Spek)

... Enkele ingezetenen hebben het loffelijke initiatief genomen tot het halen van voedsel uit de noordelijke provincies. Ook het verzet begon in 1944 dergelijke tochten te organiseren. Naar schatting is er wel 100 ton aan eten uit Groningen en Friesland naar het westen vervoerd. Voor het grootste deel werd dit gebruikt om de door de bezettende macht verstrekte bonnen te honoreren. De meelbedrijven in ons dorp namen de voorraden in bewaring, zodat wij geleidelijk konden distribueren.

Het bestrijden van de zwarte handel, ook via de illegale pers, haalde weinig uit. Dit bracht het verzet er toe over te gaan tot het in beslag nemen van voorraden die duidelijk de bestemming hadden tegen fantasieprijzen te worden verkocht. Zo werd er beslag gelegd op 8 koeien, 6 paarden en 4 schapen. Het vlees werd beschikbaar gesteld aan enkele ziekenhuizen in de grote steden. Het resultaat was weliswaar een druppel op de gloeiende plaat, maar dit optreden zal toch remmend hebben gewerkt op de duistere praktijken van de zwarthandelaars. Dit onderdeel van het verzetswerk kostte enorm veel tijd. Het slachten gebeurde vaak in achteraf-schuurtjes.

Er was nog een andere voedselbron. Veel landbouwers stelden na het dorsen van het graan een deel ervan ter beschikking van het verzet. Hiervoor werd dan de gewone prijs betaald. De op deze wijze verkregen hoeveelheden waren de moeite waard.

Hoe lang we met de beperkte illegale voorraden rond moesten zien te komen was niet te taxeren. Gelukkig viel er reeds voor de bevrijding voedsel uit de lucht. Precies op tijd want eind maart was de voorraad tot een paar honderd kilo geslonken. Het door de

geallieerden afgeworpen voedsel werd gedeeltelijk ook door de verzetsmensen gedistribueerd. Toen de Duitsers gecapituleerd hadden, werden alle beschikbare auto's ingeschakeld om voedsel op te halen. Dit betrof ook het Zweedse brood en de Amerikaanse noodrantsoenen; die bestonden onder meer uit grote blikken koekjes van 2 kg. Als iemand aan de koekjes begon, behoefde je hem geen smakelijk eten toe te wensen, want ze waren volkomen smaak- en reukloos. (W. Olivier)

... Als een noodslachting moest worden verricht -er brak nog wel eens een koe per ongeluk expres een poot- leverde dat voor de burgers meermalen een extra kluijfe op in de erwtensoep. Andere inwoners reden in die tijd eens per week in een door een houtgasgenerator aangedreven auto naar Overijssel en Friesland. Telkens speelden zij het klaar om met aardappels, kaas, boter, vlees en andere in het westen ongekende heerlijkheden terug te komen. (J. van Doornen)

... Wij hadden geen honger maar misten door het eenzijdige voedselpakket toch wel de nodige vitaminen. Iedere inwoner had recht op een stukje land wat recht gaf op aardappelen al naar gelang de grootte van het gezin ... Er was een groot gebrek aan brandstof ... Weer hadden we het geluk in een dorp te wonen, want ieder gezin kreeg in 1944 een knotwilg toegewezen bij een boer en kon die zelf gaan kappen. (P.G. Roos)

... Bij ons thuis kwam er in de oorlog hetzelfde op tafel als ervoor, misschien minder vet. (H. Klos)

... De vleeswaren die ik maakte en die naar Delft togingen, werden gehaald met een Duitse wagen en Duitse soldaten, Hollanders in uniform van de verzetsbeweging Delft vandaan.

Praktisch niks bleef op Zoetermeer behalve de leverworst, die bleef bij de pastores. Pastoor Voorham was er niet zo groots mee, want hij was erg bang. De leverworst ging naar de scholen toe en werd daar onder de kinderen verdeeld.

Alleen als er iemand kwam met een briefje waarop stond: een kilo vlees met Jozef eronder -dat was de naam van dokter Kentgens- dan mochten we het vlees meegeven.

We konden altijd wel aardig uitkomen. We moesten natuurlijk allemaal een stapje terugdoen maar we hebben nooit honger geleden. Het ene baksel slaagde beter dan het andere. We hebben eens een keer havermost gegeten van geplette haver en daar zaten allemaal stekeltjes in van die dopjes. Van aardappelen maakten we aardappelmeel, van suikerbieten suiker. Ik heb nog een keer van een biet een krentebrood gebakken; die kwam achter op een noodkachtje te staan, dat Koos Moers had gemaakt. Het was gerezen en nog lekker ook maar de tweede keer was het plat. We deden toen allerlei uitvindingen zelf.

Koos Moers die maakte toen kachels van melkbussen ... achteraan een plat ding en de pijp daaronder zodat die plaat warm werd. Je kookte dan op die kachel in de kamer binnen. (J. Vollebregt en M. Vollebregt-Zwetsloot)

... Het eten vormde wel eens een probleem. Hoewel we nooit met honger naar bed gingen, had ik soms de grootste moeite om genoeg eten voor iedereen in huis te hebben. Van het verzet kregen we wel bonnen en eens per maand een levensmiddelenpakket maar onze Joodse onderduikers waren in Bleiswijk gewend aan flinke hoeveelheden eten en vooral vlees. Daarnaast moest de kleine natuurlijk veel melk drinken. Ik ging dan wat boeren langs voor aardappelen, vlees en wat melk. Soms kreeg ik wat maar meestal moest je het voor veel geld kopen, zoals drie kilo krielaardappelen voor fl. 7,50. Dat in een tijd waarin ik vijftig gulden per maand verdiende. Vaak kreeg ik ook niet genoeg mee. Ze zeiden dan: "Je hebt toch geen kinderen. Dit is genoeg voor twee personen." Na de oorlog zeiden ze, dat ik had moeten zeggen dat ik Joodse onderduikers had. Nee hoor, we hebben het aan niemand verteld, want je bent altijd weer bang dat er over gekletst wordt. (P. Wieriks)

... Om aan tarwe te komen hebben we veel aren verzameld op het land van Jan Kalisvaart. We moesten ze met de hand dorsen en de tarwe werd dan gebracht bij Blonk; er kwam royaal meel voor terug dat, vermengd met aardappelmeel, bij bakker Jongerius werd gebracht. Mijn vrouw bakte zelf ook brood. Op een keer was ze haar trouwring kwijt. Die moest wel bij het kneden in het brood terecht zijn gekomen. Ik loofde een gulden uit voor wie hem vond, maar ik trof hem zelf aan in een boterham! (J. van Doornen)

Maak m'n koffertje maar klaar

Op een gegeven dag, ik meen in 1943, werden door de politie in samenwerking met een rechercheur, vijf medewerkers van de zaak gearresteerd. Een overijverige controleur had geconstateerd dat de zogenaamde pakwinst zoveel minder was geworden. Een dag

na deze arrestatie ben ik met de trein naar Den Haag gegaan voor een bespreking met de heer Brinkers en een advocaat. Toen ik om half twee thuis kwam, was er verschillende keren vanaf de zaak voor mij opgebeld. Dat waren controleurs die mij moesten hebben. Ik dacht niet anders dan dat het nu voor mij ook mis was en belde direkt op. Ik kreeg iemand aan de lijn - het bleek later een rechercheur te zijn waarover ik van politie Steenhuijsen al gehoord had dat het een NSB'er was - die mij vertelde dat ik niet behoefde te proberen mij gedekt te houden, want dat hij mij wel zou weten te vinden. Ik vertelde hem dat er van gedekt houden geen sprake was en dat ik juist van de trein kwam. Toen moest ik direkt komen, anders zouden ze me wel komen halen! Ik zei tegen mijn vrouw: "maak m'n koffertje maar klaar; ik kom in elk geval nog even thuis om gedag te zeggen". Ik naar de zaak. Op kantoor twee controleurs van de Crisis Controledienst en die rechercheur. Ze hebben me zeker een uur zitten doorzagen over de functies van de gearresteerden maar van één of andere fraude wist ik, toen nog procuratiehouder, niets. Het gesprek werd langzamerhand iets gemoedelijker en ik zei op een gegeven moment tegen die rechercheur dat ik met mijn vrouw en kinderen nog geen droog brood gegeten had en dat hij, als hij soms familie had die slager was, ook wel eens een stukje vlees zou hebben gehad. Daar konden ze wel inkomen maar het ging hier om grote hoeveelheden. Ik haalde een doosje sigaretten uit mijn zak om er een op te steken en toen maakte de rechercheur een wenk in mijn richting dat hij er ook wel een zou lusten. Dat was een pak van mijn hart! Ik ben even vlug weggegaan om naar huis te laten opbellen. Daar hadden ze natuurlijk in dodelijke angst gezeten. (J. van Doornen)

De Hocus Pocusfabriek

De Hocus Pocusfabriek werd in 1940 opgericht door de 21-jarige kruidenier Jan Verheul uit Benthuizen. In deze fabriek werden surrogaten gemaakt, die 'vrij' - dus niet op de bon - verkrijgbaar waren.

De onderneming begon met de productie van surrogaat puddingpoeder in een magazijn-vertrekje van 20 m² achter de kruidenierswinkel in Benthuizen. Het 'personeel' bestond uit drie jonge meisjes (twee nichtjes en een buurmeisje) in samenwerking met een Zoetermeerse jongeman, die veel indruk op de bakvisjes maakte, maar er desondanks in slaagde om de verliefdheid van de meisjes te kanaliseren en het werk klaar te krijgen.

Uitbreiding werd al snel noodzakelijk. De fabriek werd gevestigd op de zolder van een graanpakhuis van J.M. Boon, aan de Schinkelweg in Zoetermeer. Het kantoor bleef gevestigd achter de winkel in Benthuizen.

De circa vijftien meisjes uit Benthuizen, Zoetermeer, Gouda en Rotterdam verrichtten voornamelijk verpakkingswerkzaamheden onder leiding van een productiechef, de heer J. Vermeer. Het aantal vertegenwoordigers, waaronder veel Zoetermeerse boterhandlaren, die in hun eigen beroep nauwelijks nog een boterham konden verdienen, groeide tot circa 20. De omzet liep op tot fl. 300.000,- per jaar en dat met kwartjesartikelen.

In de fabriek werden de volgende artikelen geproduceerd:

* Hocus Pocus puddingpoeder met als belangrijkste grondstof een derivaat van een aardappelmeelproduct, vermengd met melkpoeder, smaakstof, kleurstof, zoetstof en conserveringsmiddel

- * Sinapasta, een jam vervangend product van onder meer gelatine, het succesartikel van Verheul
- * Meka (Meer Kaas), een kaassurrogaat met als basis melkpoeder
- * Duplo, een roomboter en margarinesurrogaat net zo bereid als Meka, maar dan met andere smaakstof
- * Likeura, ter vervanging van likeur verkocht in reageerbuisjes
- * Minaret, een zoetstofsurrogaat in tabletvorm
- * Pepermunt, een surrogaat op basis van kalk.

In de eerste jaren na de oorlog werd de distributie van belangrijke grondstoffen als maizena gebaseerd op de afname in 1938 en 1939, de zogenaamde quatumjaren. Verheuls Handelonderneming bestond voor de oorlog nog niet en kon derhalve geen aanspraak op deze grondstoffen maken. Hierdoor moest de Hocus Pocus fabriek in 1947 worden gesloten. (A. Zaal, destijds procuratiehouder van Jan Verheul)

Een gouden tientje voor een mud tarwe

Ik werkte voor de carrosseriefabriek Verheul in Waddinxveen. Maar toen gewaarschuwd werd voor het oppakken van vrijgezellen ben ik daar weggegaan en heb bij Jan en alleman gewerkt: (illegaal) bomen halen in en bij het Sperrgebied in Den Haag bij de Witte Brug; bij de spoorwegen en werken aan de Duitse kustverdediging bij Hoek van Holland. Op het laatst van de oorlog zat ik nog in de gaarkeuken vlak over het spoor aan de Stationsstraat, want dan hoefde je niet naar Duitsland.

Vader en broer Theo zaten ondergedoken in Stompwijk op een adres, dat door een priester was geregeld. Ik werkte me rot voor het gezin, waar ook opa en oma met een kind uit Rotterdam verbleven. Geld verdiende ik zat, maar een brood kostte op het laatst 60 gulden en je betaalde een gouden tientje voor een mud tarwe. Constant was het brood op thuis, totdat ik merkte dat mijn moeder alles weggaf aan langskomende familie uit Rotterdam.

Op een ochtend was er helemaal niks meer. Moeder gaf me 1000 gulden en onderweg kwam ik een zwarthandelaar tegen met een wagen aardappelen. Bij de betreffende boer aangeklopt maar die zei, dat ie niks meer had. Uiteindelijk kreeg ik voor een mooi geschilderd kruis een zakje erwten. (W. Sebel)

Hongertochten

Gedurende de hongerwinter (1944-'45) werden we overstroomd door etenhalers uit de omringende grote steden, vooral uit Den Haag. Deze mensen kwamen met alle mogelijke voertuigen. Fietsen zonder banden, bakfietsen, handkarren en zelfs kinderwagens. Ze gingen de boerenerven op en belden soms huis aan huis bij de burgers aan om een maaltje aardappels te krijgen. Toen dit artikel niet meer verkrijgbaar was, vroeg men om suikerbieten. Dikwijls liepen de mensen zelfs naar Gelderland en Overijssel voor eten. (J. van Doornen)

... Er kwamen honderden, honderden mensen dagelijks hier door Zoetermeer heen ... soms blootsvoets in de winter met strenge vorst en helemaal mager en uitgehongerd. We hebben toen het Spaarbankgebouw in de Dorpsstraat [nu Het Trefpunt] -daar was een gymnastieklokaal achter- helemaal gevuld met stro. Van de botten van de koeien die bij Vollebregt werden geslacht, werd door Toon van Fraassen soep gekookt ... Die werden met erwten en bonen, die we in beslag hadden genomen ... dagelijks aan de mensen ter beschikking gesteld, ik dacht voor een kwartje per bord ... Dat kon oplopen van 1000 tot 1400 borden per dag. Dat is gedurende lange tijd door ons, met elkaar, volgehouden. (P. Lengkeek)

... Je kreeg van alles aan de deur. Er kwam een kerel aan de deur met z'n dochter ... en na de oorlog kwam die nog wel eens en dan zei ik, "wat lijkt jij precies op je zusje". Maar hij was als meisje verkleed geweest, om te voorkomen dat ie als 16 of 17-jarige naar Duitsland meegenomen zou worden. Meestal kon je wel eters krijgen. Dan hadden we soep over, kookten we erwtensoep ... twee grote pannen waren dat. En dan zeiden ze: "Mevrouw mag ik nog een bordje?"; "ja, ik gun je het van harte, maar er komen straks nog een paar mensen."

Zoetermeer 10-5-'45

Aan de Heiders der N.B.S.,

Eigentlijk wend ik mij tot U als aan de verlegere „Ondergrondse“, omdat U in die hoedanigheid het initiatief nam van de voeding onze jongens- en meisjes.

De afgelopen week zijn de laatste boterhammen er met smaak ingegaan en nu kan ik niet nalaten U, ook namens vele ouders en der door Uwe hulp gevoede kinderen der N. B. Jongens- en Meisjesschool, van harte te danken voor 't heerlijke ontbijt gedurende zes weken.

U Was werkelijk in pracht daad in deze benarde dagen en gezamenlijk hebben we dan ook gebelden voor „den weldoener“, die volgens den heer W. Olivier, ons zo mild bedacht.

*Hoogachtend
J. Schwalbaach
Onderwijzeres*

Het plaatselijke verzet zorgde de laatste zes weken van de oorlog voor het ontbijt van de schoolkinderen.

In het Spaarbankgebouw lag stro en daar bleven er een hoop overnachten 's nachts, die de reis naar huis niet konden halen. Men zegt dat er 's ochtends ook wel eens een dood lag ... maar ja, daar hoorde je weinig van. Er reed ook eens een jongetje door het dorp heen met z'n broertje, die hij in een wagentje duwde, maar dat kind lag er dood in... (J. Vollebregt en M. Vollebregt-Zwetsloot)

... Ik werkte veel bij boeren voor eten als bijvoorbeeld de aardappelen en suikerbieten geroooid moesten worden. Dan zaten we te eten en dan kwam een moeder met kind met zo'n smal bekkie aan de deur; men was vergeten om de ophaalbrug omhoog te doen. Al boerend van het vele eten joeg die boer ze dan van het erf. Een andere keer zag ik een jongetje een biet oppakken die van een wagen afgevallen was; hij kreeg toch een pak slaag. Terwijl zoveel bijvoorbeeld via de Wallenwetering zwart naar de steden ging. Andere boeren gaven weer wel. (W. Sebel)

... Toen in die hongerwinter kwam iedereen om eten. Toen kwamen ook Duitse soldaten ... Elke dag lieten we een zevenponder bakken. Daar gingen zeker dertig sneden uit. En als die op was, dan was 't afgelopen. In de middag ging ik de boterhammen doorsnijden ... dan liepen ze d'r nog blij mee weg. (A. Groenewegen-Vollebregt)

N. Vernède, burgemeester van Zoetermeer van 1939 tot 1963.

DE LAATSTE MAANDEN

Een goed vaderlander

Het ambtenarenapparaat was goed. Ik zou niet weten of er een ambtenaar NSB'er was. Ze werkten gewoon door en een ambtenaar heeft er zelfs aan meegewerkt, dat het bevolkingsregister gestolen werd. Hetzelfde gold voor de politie. Je had natuurlijk nog maar een paar gemeentepolitieën. Verder had je Rijksveldwachters, die toen allemaal ineens marechaussee genoemd werden door de moffen. In Zoetermeer hebben ze toen een hele grote afdeling opgericht omdat er zo'n groot garnizoen Duitsers zat. Die politie was nagenoeg allemaal goed, tot op 't eind van de oorlog toe. (J. van Doornen)

... Het aantal onderduikers werd zo klein mogelijk gehouden door de verstrekking van vervalste papieren of vrijstellingspapieren. Hier mag zeker de hulp die het verzet kreeg van het Zoetermeerse arbeidsbureau gememoreerd worden.

Enkelen der belangrijke ambtenaren van het Arbeidsbureau legden een betrouwbare en vaderlandslievende houding aan de dag terwijl een medewerkster van het Arbeidsbureau tot de directe omgeving van het verzet gerekend mocht worden. De steun van het arbeidsbureau kon niet worden gemist. Daarbij moesten de ambtenaren van het Arbeidsbureau zeer voorzichtig te werk gaan omdat, indien de bezetter zou twifelen of zij hun opdracht wel voldoende stipt uitvoerden, zij direkt van hun post zouden zijn verwijderd. Menige zogenaamde Z-kaart (vrijstellingskaart) kwam via het Arbeidsbureau beschikbaar.

Er was overigens een onderduiker in de verzetsgroep, die de handtekening van elke Duitse autoriteit wist na te bootsen. Wij stelden hem wel eens op de proef als we op een origineel Duits stuk een handtekening aantroffen van een voor ons onbekende grootheid. Onze man zette hem echter feilloos op papier. (W. Olivier)

... Er werden hoe langer hoe meer jongens en mannen opgeroepen om naar Duitsland gevoerd te worden om daar te werken. Eerst waren het jongens boven de 18 jaar maar later ook boven de 16 jaar. Johan werd in september 1944 ook 16 en voor hem werd het dus gevaarlijk om zich vrij rond te bewegen. Toen hebben ze - wat meer gedaan werd door de 'goede' ambtenaren op het gemeentehuis - Johan een jaar jonger gemaakt. Wij kregen een tweede trouwboekje (Johan kon er tussenin). Er was niet anders dan een Rooms boekje. Dit boekje heb ik nog altijd bewaard en ik vertel wel eens dat ik twee keer met dezelfde vrouw getrouwd ben!

Aangezien dergelijke dingen nogal veel werden uitgehaald door de ondergrondse, ontstond het gevaar dat de vijand, als die erachter kwam, het bevolkingsregister zou kunnen gaan raadplegen. Daarom is op een nacht het hele bevolkingsregister uit het gemeentehuis gestolen en verstoep in het kantoor van de marechaussee. Dat was een kantoor van Brinkers, het oude gemeentehuis van Zegwaard. Later sliep vlak daarboven de NSB-wachtmeester!

Op een avond werd er na bezette tijd [spertijd] nog heel laat gebeld. Op de stoep stond mevrouw Vernède met de vraag of ze bij ons kon slapen. Er hadden aan het huis van de

burgemeester moffen aangebeld en langdurig geprobeerd gehoor te krijgen. De Vernèdes hadden zich doodstil gehouden en toen waren de moffen afgedropen. Daarna is mevrouw naar ons gekomen. Ze had zelfs slaaplakens meegebracht. Een poos daarna kwam politie Steenhuijsen zeggen dat de burgemeester veilig bij hem was aangekomen. Deze was door het land achter zijn huis over de Delftewallen naar Steenhuijsen gelopen. Die woonde op de hoek bij de Hervormde kerk, tegenover winkelier Van Dorp.

Burgemeester Vernède was een goed vaderlander maar had het evenals alle overheidsdienaren moeilijk met wat je wel en wat je niet moest doen als er orders kwamen van de bezettende macht. Hij wist van het ondergrondse werk en pleegde overleg.

Eind 1944 kwam er een order, die hij meende niet te kunnen uitvoeren. Hij had de brief niet opengescheurd maar voorzichtig langs de flaps opengemaakt. De order behelsde dat er mensen moesten worden gevorderd om langs de grote weg schuilputten te laten graven en overdekte schuilhutten voor auto's te laten maken. Na overleg met de illegaliteit stelde hij vast dat hij nu echt niet langer kon meewerken maar moest onderduiken. Hij liet mij bij zich komen en vertelde mij zijn besluit. Aangezien voor dergelijke zaken meestal ook de LBD moest worden ingeschakeld, besloten we dat ik dan zou aftreden als hoofd daarvan. Ik liet me wel aanstellen als hoofd van de Reddings- en Transportploegen, dus als hulp voor de burgers. Bovendien wilde ik niet gaan werken voor een NSB-burgemeester die natuurlijk gauw zou komen.

Na het vertrek van de burgemeester werd ik al snel ontboden op het gemeentehuis, waar de wethouders Van Well en Scheer zaten met de brief die Vernède weer netjes had dichtgeplakt en op zijn schrijftafel had achtergelaten. Deze brief was door de wethouders opengemaakt en ze vertelden mij wat de Duitse opdracht was. Ze wilden mij mede voor de uitvoering inschakelen. Ik hield mij van de domme en kon ze mededelen dat ik geen hoofd van de LBD meer was!

Nadat burgemeester Vernède was ondergedoken, werd hier net als in andere gemeenten een NSB-burgemeester aangesteld. Gezegd moet worden, dat van verraad van dorpsgenoten door deze functionaris nimmer iets is gebleken. Het gebrek aan brandstof probeerde hij op te lossen door de knotwilgen -die in grote getale in de weiden langs de sloten stonden- te distribueren. Voor een rijksdaalder werd men eigenaar van een knotwilg, die men zelf moest rooien. Dit betekende wel het einde van het bomentijdperk in de polders. (J. van Doornen)

Noodhospitaal II

Veel etenhalers uit de steden maakten bij hun doorreis door Zoetermeer gebruik van het fietspad langs de rijksweg. De route langs de Voorweg was echter veel veiliger, omdat de geallieerde vliegtuigen steeds vaker beschietingen uitvoerden op de rijksweg. Vanaf de bevrijding van het zuiden in september 1944 opereerden de vliegers vanuit Noord-Brabant. Een spoorbrug over de Rotte bij Bleiswijk vormde geregeld het doelwit. Op een onzalige dag waren op het stationemplacement van Zoetermeer enkele personenrijtuigen achtergebleven. Deze werden constant beschoten. Verder werd alles wat maar reed in die omgeving telkens onder vuur genomen. In de tuinen en op de daken

MAAND		April 1945	
ONTVANGSTEN		UITGAVEN	
Saldoin las	Transport	Apr 4 Kiekenfondsbodeji	Transport
Mev. I. Pöhl (part. 2)	210.-	4 20 portzegels à f. 50	x 25.-
regel	-10	10 portzegels à f. 075	x 10.-
Mev. v. Gellera	81.50	10 kwitantiezegels	x 1.-
kwitantiezegel	-10	10 portzegels	x 1.-
Donateurs	222.80	10 portzegels à f. 05	x 150
Mev. Heurman	50.-	10 portzegels à f. 10	x 1.-
kwit. regel	-10	10 B. Boon	x 26.46
Mev. Stiller	54.-	Broek A. Jongers	x 8.76
kwit. regel	-10	6 G. P. Roos	x 2.50
Donateurs	500.16	9 Mij. I. Gelder / regel 4 f. 60	x 31.60
Mev. J. W. v. Kalkwilt	63.-	11 20 zegels à f. 075	x 1.50
kwitantie regel	-10	Nutricia getruide melk	x 23.12
Mev. Heurman	50	100 g. Unival verduist. papier	x 12.50
kwitantie regel	-10	17 M. "Crown Kerui" verband	x 26.23
Kiekenfonds o.a.	436	M. I. Stij. Nutricia melk	x 23.12
Mev. v. d. Spel	160.-	19 De Flor Garnanten waterverhuul	x 7.60
kwitantie regel	-10	Fruchtengroten melk papier	x 1.20
Mev. v. d. Spel	78.-	24 A. I. Stij. Gai or spiritusverhuul	x 70.97
kwitantie regel	-10	24 N. I. Stij. Nutricia melk	x 24.20
		A. R. B. verband	x 269.05
		Portzegels J. K. B. postverhuul	x 0.70
	Transporteeren f 2069.60		Transporteeren f 568.96

Kasboek van het noodziekenhuis: inkomsten uit donaties en uitgaven onder meer aan verduisteringspapier, melk en verband.

van de huizen in de buurt regende het soms lege patroonhulzen uit de mitrailleurs. Het viaduct over de Stationsstraat werd ook enkele malen getroffen. Dit gebeurde om het vervoer van V-2's over de rijksweg te verhinderen.

Zo vielen telkens slachtoffers, voornamelijk onder de mensen die op voedseltocht waren. De Reddings- en Transportdienst van de LBD moest meermalen uitrukken om de slachtoffers te halen. Helaas moesten ook doden worden geborgen. Omdat vervoer naar ziekenhuizen in de buurt over het algemeen niet mogelijk was, besloot de gemeente in maart '45 een noodhospitaal in te richten in de leegstaande burgemeesterswoning aan de Stationsstraat. Voor de inrichting werd gebruik gemaakt van het materiaal, dat de LBD reeds in de meidagen van 1940 had verzameld en laten vervaardigen voor het toen noodzakelijke noodhospitaal.

Aanvankelijk was nog electrisch licht beschikbaar en accu's leverden stroom voor de noodverlichting. Onder soms zeer moeilijke omstandigheden werden kleine operaties uitgevoerd.

Mijn vrouw en kinderen bivakkeerden de laatste tijd vaak in het kantoor van Zelandia aan de Dorpsstraat want overdag waren er altijd beschietingen door de geallieerde vliegtuigen op het station. Er was een personentrein op dood spoor gezet en die werd elke dag beschoten. Een keer stond er een goederentrein stil voor de overweg. De vliegtuigen kwamen over het dorp en schoten laagvliegend boven de Stationsstraat, onder het viaduct

door op die trein. Een keer kwamen de lege mitrailleurpatronen zelfs bij ons in de tuin neer.

Terwijl ik eens in het noodhospitaal was, werd er een man binnengebracht die een granaatscherf in zijn rug tegen zijn schouderblad had gekregen. Vervoer naar elders was niet mogelijk door de beschietingen der wegen en daarom besloot dokter Steur deze man te opereren. Het licht viel echter uit en daarom stonden er een paar noodverpleegsters omheen, waaronder Co van Straalen, met elk een kaars op een blaker in de hand. Het was natuurlijk geen leuk gezicht om het mes in iemands rug te zien zetten. Co ging dan ook het vaantje strijken en ik kon haar nog net opvangen en voorkomen dat de brandende kaars op de grond viel. Het noodhospitaal heeft zijn nut volledig bewezen en is tot kort na de bevrijding in gebruik gebleven. (J. van Doornen)

Men dacht stellig dat hij dood was

Op vrijdagavond 4 mei 1945 werd het bericht bekend van de overgave van Duitsland. Mijn zoons hadden dat bericht ontvangen met hun kristalontvangertje. Waar ze dat vandaan hadden weet ik niet. Wel dat ze daarvoor een lange draad nodig hadden die naar een boom in de tuin van de bureu liep. Iedere keer moest hij ingehaald worden als het gerucht ging dat er 'fietsendieven' gesignaleerd waren. Dat waren een stelletje SS'ers die in Benthuisen zaten. Van de gewone Wehrmacht, die in grote getale in het dorp gelegerd was, hadden we weinig last.

Hier en daar werden reeds vlaggen uitgestoken maar de Duitsers maakten daar gauw een eind aan want bij hen was nog geen bericht van capitulatie doorgekomen. Die vrijdagnacht heb ik van de spanning niet kunnen slapen.

En maar wachten op bericht uit Delft. We waren als BS namelijk ingedeeld bij het district Delft. Kort nadat het bericht van het sneuvelen van Kentgens en Van Rij in het jachthuis in Zevenhuizen was doorgekomen, moest in het commando worden voorzien. De districtscommandant is daarvoor uit Delft gekomen en had bij mij thuis een gesprek met commandant Nieuwenhuizen (eigenlijk: prof. Heertjes) en Stegenga. De laatste werd aangewezen als vervanger van Kentgens en Piet van Driel als waarnemer voor Van Rij. Na het bericht over het sneuvelen van Kentgens zijn we, met vele anderen, naar mevrouw Kentgens gegaan om haar te condoleren. Later bleek dat Kentgens zwaar gewond was afgevoerd met een schot in zijn oor. Men dacht stellig dat hij dood was. Pas later kwam er bericht dat hij nog leefde. Toen is dominee Versluys op de fiets gestapt en naar Rotterdam gegaan. Hij bevestigde dat de patient nog in leven was. Kentgens, zelf katholiek, kon later niet zonder ontroering vertellen dat het hem zo geweldig getroffen en goed gedaan had, dat de gereformeerde predikant hem was komen opzoeken. Enkele dagen na de bevrijding kon Kentgens worden opgehaald uit het hospitaal. Toen de auto in de Dorpsstraat in Zoetermeer kwam, was de benzine op. De jongens hebben de auto toen onder luid gejuich voortgeduwd naar zijn huis. (J. van Doornen)

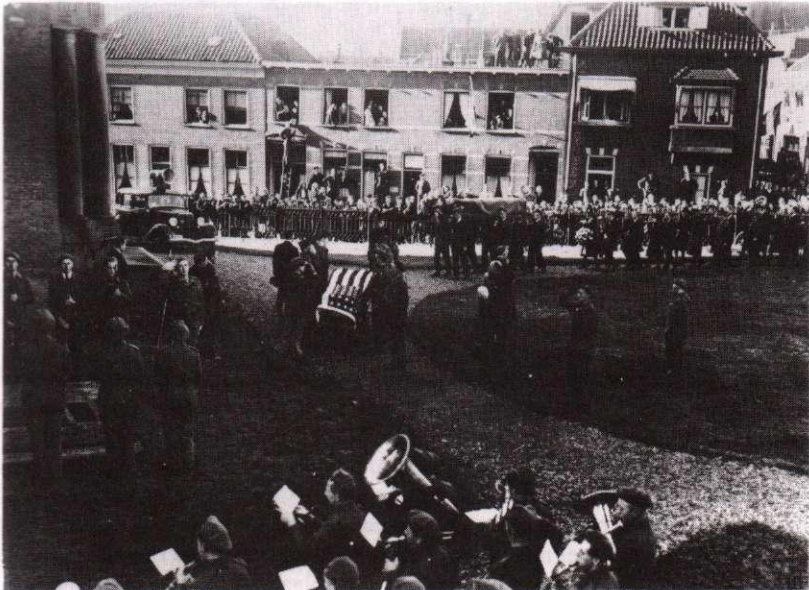
De vijfde mei

Op de ochtend van de vijfde mei ben ik al vroeg de deur uitgegaan om Stegenga op te zoeken. We waren beiden de laatste dagen weer thuis gebleven, er vanuit gaande dat de NSB-hoofdwachtmeester ons wel niet meer zoeken zou, zo vlak voor het einde. Toen ik bij Stegenga zat, bracht mijn vrouw via een koerierster uit Delft een brief met het bevel om boven water, of beter: boven de grond te komen. Direct gingen de bevelen uit en binnen de kortste keren werd het strijdend gedeelte, de SG, verzameld in de openbare school aan de Dorpsstraat, die op dat moment niet in gebruik was bij de moffen. Eindelijk konden de jongens in blauwe overall, met de armband NBS, in actie komen! Ik ben daar ook heen gegaan, gewoon in burger maar natuurlijk wel met de armband om. De jongens werden gelegerd op stro en bij het hek werd een wacht geplaatst met een stengun. Bij de school was een klein houten gebouwtje met een keuken en een groot fornuis, waar ik doende was om het een en ander te regelen als kwartiermeester.

Ik was daar misschien een kwartier weg, om bij Van Fraassen aan de overkant over het eten te praten, toen een groep moffen onze troep kwam overvallen. Dit was een gemotoriseerde groep Duitsers die een paar dagen tevoren in Zoetermeer was aangekomen. Ze hadden natuurlijk de bedrijvigheid van de BS gezien en waren bang voor vijandelijkheden. Ze stormden, terwijl zij in de lucht schoten, het schoolplein op. Piet van Driel heeft uitdrukkelijk geroepen dat iedereen moest blijven waar hij was (ondercommandanten hebben tegenstrijdige bevelen gegeven) maar begrijpelijk voor een stel dat voor het eerst verzameld was, vluchtten sommigen achteruit de school, over de sloot heen het land in. De moffen deden de blijvers niets maar op de vluchtenden werd blijkbaar gericht geschoten. Dit kostte aan Jan Hoorn en Cornelis van Eerden het leven. Een andere jongen werd zwaar gewond aan zijn arm. Weer een ander BS'er werd de hak van zijn schoen geschoten, waarop hij met de armen omhoog is gegaan en gevangen genomen werd. De groep SG'ers heeft de nacht van zaterdag op zondag gevangen gezeten in de school.

Ik was dus net de dans ontsprongen. Toen ik hoorde van de overval en dat er gewonden waren, ben ik direct met een paar mensen van de LBD, met de brancard voorzien van een wit laken aan een stok, naar het land gegaan om de jongens op te halen. Daarbij kwam de band van de LBD die ik nog in mijn jaszak had, weer goed van pas. Ik zie nog steeds die Duitse soldaat met zijn geweer in de aanslag verwonderd staan kijken naar onze Rode-Kruisdienst.

De twee gesneuvelden hebben enkele dagen na de bevrijding een eervolle begrafenis gehad vanuit de Hervormde kerk en liggen daarvóór begraven.

De Amerikaanse vlieger John McCormick werd met militaire eer begraven, samen met Van Eerden, Hoorn en Van Rij.

De heer Querido met zijn dochtertje, een Canadese soldaat en enkele anderen voor de Hervormde kerk in de Dorpsstraat.

De SG'ers werden dus in de school vastgehouden. Er mocht wel eten worden gebracht. Waarnemend commandant Piet van Driel heeft met de overvallers onderhandeld en is in blauwe overall met armband naar de Ortscommandant gegaan. Hij heeft hem aan het verstand gebracht wat voor soort mensen we waren. Intussen was het blijkbaar ook wel tot de moffen doorgedrongen dat de oorlog voor hen was afgelopen en de bezetting werd opgeheven. Ze zijn daarna, in strijd met de geallieerde instructies, snel uit Zoetermeer vertrokken. Even later gingen de arrestatieploegen, met medewerking van de marechaussee, aan de gang om NSB'ers en collaborateurs op te halen. De lijst van te arresteren personen was reeds lang van te voren gemaakt en het werk werd nog vergemakkelijkt doordat men bij een NSB'er in de Molenstraat onder de vloer de ledenadministratie vond.

Op die zondag na 5 mei zijn Stegenga en ik naar de post van de marechaussee in het voormalige raadhuis van Zegwaard gegaan. De hoofdwachtmeester zat beneden in het grote kantoor. Stegenga ging naar voren, natuurlijk weer in het uniform dat hij in onderduiktijd niet gedragen had, en maakte zich bekend. Hij vertelde hem dat zijn rijk nu uit was. De hoofdwachtmeester gespte vervolgens zijn pistool af en legde dit op tafel. Daarop kwam ik naar voren, zei mijn naam en sprak er mijn blijdschap over uit dat hij mij nooit gevonden had. Daarop vertelden wij hem dat hij ervan verdacht werd in zijn slaapkamer boven ongeoorloofde spullen verborgen te hebben. Hij keek natuurlijk zeer verbaasd! Wat hij niet wist was dat zijn slaapplek boven het archief lag, waar tussen plafond en vloer vele illegale dingen verstopt waren, waaronder het bevolkingsregister van Zoetermeer! We namen een paar jongens van het SG mee naar boven, schoven het ledikant weg, trokken het zeil open en daar werd een luik zichtbaar. Hieronder bevonden zich de spullen. Het gezicht van die man zal ik nooit vergeten, al word ik 100 jaar!

De gevangen genomen NSB'ers enz. werden eerst ondergebracht op stro in de katholieke jongensschool naast het café van Van Well in de Dorpsstraat. Later, nadat een gedeelte was afgevoerd naar Leiden, gingen zij naar de christelijke school. Die was op de dag van de bevrijding nog in gebruik bij de Duitsers. Dit was een heel bijzondere groep, namelijk Russen in Duitse uniformen. Zij behoorden tot wat we in het leger de etappegroepen noemen: voornamelijk fietsmakers en schoenmakers. Meermalen zag men in die tijd grote vrachtwagens volgeladen met fietsen op het schoolplein staan. Deze soldaten waren Russen die gevangen waren genomen bij de opmars van de Duitsers in Rusland. Natuurlijk niet als strijdkrachten maar als werktroepen, stonden ze hier onder bevel van een paar Duitse korporaals, onderofficieren en een majoor, die zwaar gewond geweest was. Waar de drank vandaan kwam weet ik niet maar toen het bericht van de Duitse capitulatie was doorgedrongen, hebben die kerels het op een zuipen gezet! Ze waren zo vreselijk luidruchtig en zo opstandig dat de Duitse commandant 's nachts op zijn sokken naar de wacht van de BS is komen vluchten!

Als het ooit op vechten met de moffen was aangekomen zouden wij, als ze wapens hadden gehad, goede medestrijders aan deze Russen hebben gehad. (J. van Doornen)

De cake smaakte heerlijk

De BS had direkt heel Zoetermeer afgezet om vluchten van NSB'ers en heulers met de vijand te voorkomen. Wie er uit wilde moest een pasje hebben. Op ons bureau zat de heer Schans. Hoeveel pasjes hij heeft uitgedeeld weet ik niet - het waren er wel veel. Ook de Duitsers hadden zo'n pasje nodig. Zij moesten vanuit Leiden gefourageerd worden, want wij hadden geen eten voor ze. We waren blij als we zelf wat te eten kregen.

Op zaterdag 5 mei was ik bij de BS op het schoolplein, toen er een mijnheer kwam die naar mij gevraagd had in Zoetermeer. Dat bleek een afgevaardigde te zijn van de Vertrouwensmannen van de regering, een voor mij uit de BVL bekende dokter uit Scheveningen. Hij vroeg mij of ik wist waar de burgemeester was en hij wist ook dat deze betrouwbaar was gebleven. Ik moest ervoor zorgen dat de burgemeester direkt weer terugkwam. Het was mij bekend dat die toen in Leidschendam vertoefde en ik wist het adres. Ik heb direkt een ordonnans gestuurd en Vernède kwam spoedig opdagen. De heren Van Well en Scheer werden ontslagen en kort daarop werden Kentgens en ik tot waarnemend wethouder benoemd. Ik ben aangebleven als wethouder tot de verkiezing van de noodgemeenteraad in 1946.

De donderdag van de week na de bevrijding kwamen eindelijk de Canadezen in Zoetermeer. Wij stelden ons als BS direkt ter beschikking en ik nam contact op met de luitenant-kwartiermeester van die troepen. Zij werden ondergebracht in de roomboterfabriek maar vertrokken weer na een paar dagen. De luitenant was gelukkig een Franssprekende Canadees. Mijn Engels is namelijk altijd miniem geweest. Hij bood ons een glaasje aan, dat met leukoplast aan elkaar zat. De inhoud bestond uit pure rum! We stonden te tollen op onze benen maar de cake die ze zelf bakten smaakte heerlijk! (J. van Doornen)

CHRONOLOGIE

29-08-1939	Mobilisatie
10-1939	Distributie van suiker en later ook van peulvruchten
10-05-1940	Inval van de Duitsers in Nederland
11-05-1940	Evacuees uit de Gelderse vallei in Zoetermeer Gevechten bij Zoetermeer, Duits vliegtuig stort neer Eerste noodhospitaal in de christelijke school aan de Dorpsstraat ingericht door de LBD
14-05-1940	Bombardement op Rotterdam
15-05-1940	Nederland capituleert Evacuees hierna weer terug naar Gelderland
04-06-1940	Verbod om naar de Engelse radio te luisteren
06-06-1940	Distributie van koffie en thee en later in het jaar van allerhande voedsel en schoeisel
07-1940	Duitse soldaten gelegerd in Zoetermeer, officieren grotendeels bij burgers ingekwartierd
28-08-1940	Verbod tot benoemen of bevorderen van Joden als ambtenaar; hierna voortdurend gevolgd door steeds strengere maatregelen
03-10-1940	Tekenen van Ariërverklaringen voor ambtenaren verplicht
12-1940	Registratie van postduiven verplicht
01-1941	Persoonsbewijs verplicht voor iedereen boven de 14 jaar Vordering van o.a. paardetuigen, wagens, motorrijtuigen, schrijfmachines en fietsen in Zoetermeer
25-02-1941	februaristaking in Amsterdam; gevolg: strengere maatregelen tegen Joden, eerste doodvonnissen
28-02-1941	Verplichte tewerkstelling van kontraktbrekers en werklozen in Duitsland, gevolgd door eisen van Duitse zijde om telkens weer meer arbeiders
04-1941	Distributie van melk en aardappelen
18-06-1941	Verplicht inleveren van koper, lood, tin, nikkel en messing
02-07-1941	Gebruik van namen en afbeeldingen van leden van het Koninklijk Huis verboden
02-07-1941	"Oude" politieke partijen ontbonden, in Zoetermeer o.a. de ARP, CHU en Liberale Staatspartij
15-01-1942	Invoering van zinken munten; in september wordt het zilvergeld uit de circulatie genomen
14-04-1942	Invoering van de Duitse arbeidsinzet (Arbeitseinsatz); een jaar later waren reeds 360.000 Nederlanders tewerkgesteld, waaronder honderden Zoetermeerders
29-04-1942	Dragen van een Jodenster verplicht
14-07-1942	Verlaging van boter-, kaas- en vetrantsoenen
04-08-1942	Houden van duiven verboden
27-11-1942	Zoetermeerse kerkklokken gevorderd
01-12-1942	Radiouitzendingen geheel in handen van de Duitsers

- 1943 Nederlandse militairen verplicht in krijgsgevangenschap te gaan; gevolg: aprilstakingen, invoering avondklok
- 27-01-1943 Alle mannen van 16 t/m 65 jaar en alle vrouwen van 17 t/m 45 jaar moeten zich melden bij het arbeidsbureau
- 18-03-1943 Verlaging van het vleesrantsoen
- 06-05-1943 Alle mannen tussen de 18 (1944: 16) en 35 jaar moeten zich melden voor tewerkstelling in Duitsland, onmisbaren krijgen van het arbeidsbureau een Ausweis
- 13-05-1943 Vordering van radio's
- 30-07-1943 Geallieerd vliegtuig stort neer bij de Bleiswijkseweg, twee vliegers verongelukken, anderen gevangen genomen
- 08-08-1943 Distributie van groente en fruit
- 1944 Toenemend aantal razzia's in Zoetermeer e.o.
- 04-09-1944 België bevrijd
- 05-09-1944 Dolle Dinsdag, zuidelijk Nederland in oktober en november bevrijd
- 11-1944 Burgemeester Vernède duikt onder in Leidschendam, hij wordt opgevolgd door de NSB'er J.C.W. van Dijk
- 12-1944 Begin van de hongerwinter; Zoetermeer wordt overstroomd door etenhalers uit de steden
- 12-12-1944 Zoetermeerders gedwongen om aan Rijksweg 12 te werken
- 24-12-1944 Alle mannen tussen 16 en 40 jaar opgeroepen voor arbeidsinzet; grote razzia's
- 05-03-1945 Tweede noodziekenhuis ingericht in de leegstaande woning van de burgemeester aan de Stationsstraat
- 30-03-1945 Fabriek van Nutricia getroffen door een vliegtuigbom
- 29-04-1945 J.L. van Rij en John McCormick gesneuveld bij gevecht in Zevenhuizen
- Eerste voedseldroppings, die negen dagen aanhouden
- 05-05-1945 Duitsland capituleert
- Duitsers overvallen BS in Zoetermeer, Jan Hoorn en Cornelis van Eerden komen om het leven
- 10-05-1945 Canadese troepen komen in Zoetermeer voor enkele dagen
- 29-08-1945 Bevrijdingsfeesten in Zoetermeer